

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Marita Rintala

”Se merkitsee mulle tosi paljon, mä saan olla täällä justihin niin kuin mä itte haluan.”

Kehitysvammaisten tuetun asumisen asumisohjaus Kurikassa

Opinnäytetyö

Kevät 2021

SeAMK sosiaali- ja terveystieteiden
Sosionomi (AMK)

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Marita Rintala

Työn nimi: ”Se merkitsee mulle tosi paljon, mä saan olla täällä justihin niin kuin mä itte haluan.”
:Kehitysvammaisten tuetun asumisen asumisohjaus Kurikassa

Ohjaaja: Katariina Perttula

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 69

Liitteiden lukumäärä: 6

Suomessa on n. 50 000 kehitysvammaista, joista 3000 asuu tuetussa asumismuodossa. Heidän tukena asumiseen liittyvissä asioissa toimii kotiasumisohjaajia. Tutkimuksella on tarkoitus tuoda laajempaan tietoisuuteen kotiasumisohjaajan monipuolista työnkuvaa, laajaa yhteistyötä ja työn merkityksellisyyttä sekä kehitysvammaiselle asiakkaalle että yhteiskunnallisesti. Kotiin annettavat tukipalvelut ja kotiasumisohjaus lisääntyvät kehitysvammaisten asumisen yleistyessä.

Tutkimus on laadullinen ja sen aineistonkeruumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua. Tutkimuksen teoriaosassa tarkastellaan kehitysvammaisuuteen johtavia tekijöitä eri näkökulmista sekä kehitysvammaisuuden vaikutusta elämään. Näiden lisäksi tarkastellaan tuettua asumista ja asumisohjausta sekä osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta kehitysvammaisen elämässä.

Tutkimukseen on haastateltu kehitysvammaisia aikuisia, jotka asuvat tuetussa asumismuodossa, millaista on asua itsenäisesti omassa kodissaan ja päättää itse asioistaan. Oman kodin ja päätösten tekeminen mahdollistuu itsenäisen asumisen kautta. Itsenäisessä asumisessa kehitysvammaisen vastuunottotaidot kehittyvät. Kotiasumisohjaaja tukee häntä arjen askareissa ja toimii yhdyshenkilönä muihin tahoihin. Kotiasumisohjaaja on asiakkaalle myös merkittävä sosiaalinen kontakti, sillä kehitysvammaiset asiakkaat kertovat teemahaastattelujen kautta kokevansa jonkin verran yksinäisyyttä. Tutkimukseen on lisäksi haastateltu kehitysvammaisten arjessa ja tukena toimivia kotiasumisohjaajia sekä heidän esimiestänsä. He tuovat esille näkemyksiä kotiasumisohjauksesta ammatillisesta näkökulmasta sekä työn kehittämisideoita. Kotiasumisohjaajan työ on vastuullista ollen merkittävä tuki asiakkaan arjessa. Merkittävä kehittämiskohteena opinnäytetyön tekemisen aikaan koettiin olevan kirjaamisen mahdollisuus, joka vielä tässä vaiheessa puuttui. Kotiasumisohjaajat toivovat, että he voivat yhdessä kehittää työtään. Kotiasumisohjaajien työ on vaativaa ja siinä on eduksi alan koulutus ja laaja tietämys kehitysvammaisuudesta sekä palvelujärjestelmistä ja tukitoimista.

¹ Asiasanat: tuettu asuminen, osallisuus, kotiasumisohjaus, itsemääräämisoikeus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Marita Rintala

Title of thesis: "It means so much to me that I can live in my home just a way I like!" – Home Counselling for Mentally Handicapped Persons Living in Supported Accommodation in Kurikka

Supervisor(s): Katariina Perttula, PhD, Principal Lecturer

Year: 2021

Number of pages: 69

Number of appendices: 6

Here in Finland we have about 50 000 mentally handicapped persons and 3000 of them live in supported accommodation. Home guidance counsellors support them to live at home. The target of this thesis was to bring into light these home counsellors' diverse work and complex network, the significance of their work for handicapped persons and for society. Support services at home and home counselling will become more and more common in the future.

The thesis is a qualitative work and material was collected by theme interviews. The theory part of this thesis presents the factors leading to mental handicap from different perspectives, as well as the impact of mental disability on life. Furthermore, the concepts of supporting living and home counsellor are explained, as well as the meaning of involvement and self-determination in mentally handicapped life.

Several mentally handicapped adults, who live in supported accommodation and receive home guidance in their own homes, were interviewed of this thesis. The results provide a clear picture on what it means to live autonomously and the and on the meaning of home counselling. In interviewed of this thesis, together with the manager of home counsellors. They bring forward the professional perspective of home guidance and how it should be developed.

The results of this thesis indicate that the mentally handicapped persons who live in their own homes respect their way to live. They can make their own decisions regarding their lives. Home counsellors are needed with supporting everyday living. They have a very ambitious task and it means a lot that the person who works in home counselling has a wide knowledge of mentally handicapped persons.

¹ Keywords: supported living, participation, home living guidance, self-determination

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Taulukko- ja kuvioluettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 KEHITYSVAMMAISUUS.....	8
2.1 Älyllisen kehitysvammaisuuden vaikutukset elämään.....	9
2.2 Kehitysvammaisuus lääketieteellisestä näkökulmasta.....	10
2.3 Kehitysvammaisuus sosiaalisesta näkökulmasta	11
2.4 Kehitysvammaisuus toimintakyvyn näkökulmasta	12
2.5 ICF toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden sekä terveyden määrittäjänä	13
3 TUETTUUN ASUMISEEN MUUTTOVALMENNUKSEN KAUTTA.....	15
3.1 Aikaisemmat tutkimukset	17
3.2 Tuetun asumisen merkitys kehitysvammaiselle asiakkaalle	18
3.3 Tuettuun asumiseen liittyviä palveluita	19
4 ASIAKKAAN OSALLISUUS JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS.....	22
5 ASUMISOHJAUS	25
6 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄT JA TOTEUTUS	27
6.1 Tutkimusnäkökulma	27
6.2 Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus.....	28
6.3 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu	28
6.4 Teemahaastattelun toteutuminen	29
6.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	32
6.6 Aineistolähtöinen analyysi	33
7 KOTIASUMISOHJAUS ITSENÄISEN ASUMISEN TUKENA	37
7.1 Kotiasumisohjauksen ja itsenäisen asumisen merkitys	37
7.2 Arjen toimintojen tuki.....	38
7.3 Kotiasumisohjaajan moniammatillinen yhteistyö.....	41

7.4	Keskustelukumppanuus	42
7.5	Kotiasumisohjaajan tuella virikkeitä arkeen	44
7.6	Kotiasumisohjauksen toiveiden ja toiminnan kohtaaminen	44
8	OSALLISUUS JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS KOTIASUMISOHJAUKSESSA	45
8.1	Yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmat.....	45
8.2	Osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden ammatillista näkökulmaa.....	46
9	KOTIASUMISOHJAUKSEN AMMATILLISTA NÄKÖKULMAA.....	48
9.1	Kotiasumisohjaajien työnkuvausta	48
9.2	Kotiasumisohjaajan taitovaatimuksia.....	49
9.3	Työn hyvät puolet ja kehitettävät asiat kotiasumisohjauksessa	49
9.4	Kotiasumisohjauksen kehittämisajatuksia	50
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	52
11	POHDINTA	60
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	69
	Liite 1. Saatekirje kotiasumisen ohjaajille Kurikassa	1
	Liite 2. Saatekirje kotiasumisohjauksen asiakkaille	1
	Liite 3. Haastattelusuostumus	1
	Liite 4. Haastattelun tukisanat	1
	Liite 5. Tukikysymyslista asiakkaille	1
	Liite 6. Tukikysymyslista kotiasumisohjaajille	1

Taulukko- ja kuvioluettelo

Taulukko 1. Älyllisen kehitysvammaisuuden älykkyydosamäärät Huttusta (2018) mukaillen... 9	9
Kuvio 1. Toimintakyvyn arviointi Vernerin verkkosivustoa mukaillen..... 12	12
Kuvio 2. Kaski 2012, 221. Yksilön lääketieteellisen terveydentilan, toimintakyvyn ja kontekstuaalisten tekijöiden vuorovaikutteinen prosessi. 14	14
Kuvio 3. Analysointikuvio..... 33	33

1 JOHDANTO

Hyvä lukija, oletko miettinyt, mitä sinulle merkitsee oma koti ja oma rauha sekä mahdollisuus päättää itse omista asioistasi? Vesalan (2020) mukaan Suomessa arvioidaan olevan 50 000 kehitysvammaista henkilöä, joista 39 000 on täysi-ikäisiä. Arviolta 9000 kehitysvammaista asuu itsenäisesti ja saman verran omaisten kanssa. Moni kehitysvammaisen toivoo, että voisi asua itsenäisesti omassa asunnossa (Kehitysvammaliitto 2016.). Tämä tutkimus tarkastelee itsenäisesti asuvien kehitysvammaisten asumista kotiasumisohjauksen tukemana.

Tutkimukseen on haastateltu viittä tuetun asumisen asiakasta. Tutkimuksessa tarkastellaan kehitysvammaisen asiakkaan kotiasumisohjausta asiakasnäkökulmasta sekä ammatillisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa avataan kehitysvammaisen asiakkaan muuttoon liittyvää prosessia sekä muuttoa edeltävää asumisvalmennusta.

Tutkimukseen haastateltavat asiakkaat ovat tuetussa asumismuodossa itsenäisesti asuvia kotiasumisohjauksen kehitysvammaisia asiakkaita. Tutkimus tehdään JIKin alueella, Kurikassa. JIK on Kurikan kaupungin ja Ilmajoen kunnan muodostama, vuonna 2009 perustettu liikelaitoskuntayhtymä, joka sisältää Kurikan sosiaalitoimen palvelut sekä Kurikan ja Ilmajoen perusterveydenhuollon, vanhustenhuollon ja ympäristöterveydenhuollon palvelut. (JIK 2021).

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa kotiasumisen ohjaajan monipuolista työnkuvaa ja tuoda sitä tunnetuksi. Koska kotiasumisohjaus on melko ainutlaatuista, olen käyttänyt kehitysvammapalveluiden kautta kuvausta siitä, millainen toimenkuva on. Tutkimuksella pyritään selvittämään, miten hyvin asiakkaiden toiveet ja toiminta kohtaavat kotiasumisohjauksessa. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää kotiasumisohjauksen vaikutusta itsenäisesti asuvien kehitysvammaisten osallisuuteen, kehitysvammaisten kokemusta kotiasumisohjauksesta sekä tekijöitä, jotka vaikuttavat kotiasumisen ohjauksen sisältöön. Tutkimus tuo kehitysvammaisen tuetun asumisen asiakkaiden sekä kotiasumisohjaajien ääniä kuuluviin.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

On useita eri syitä, jotka johtavat kehitysvammaan. Jo syntyessään ihminen voi olla kehitysvammainen. Toisaalta sitä voi aiheuttaa komplikaatiot synnytyksessä tai lapsuudessa tapahtunut vakava sairastuminen tai tapaturma. (Kehitysvammaliitto 2015a). Terveyskylän (2017 [viitattu 23.1.2021]) julkaiseman tiedon mukaan kehitysvammaisuutta voivat aiheuttaa geneettiset sairaudet ja oireyhtymät sekä vahingoittavien tapahtumien jälkitilat, kuten hapenpuute, kasvain tai keskushermoston tulehdukset, jotka tapahtuvat kehityksen aikana. Jossakin tapauksissa kehitysvamman syy jää selvittämättä (Kehitysvammaliitto 2015a).

Kehitysvammaisuus ilmenee uuden oppimisen ja ymmärtämisen vaikeutena. Kehitysvammalla henkilöllä voi olla elämässään vaikeuksia tietyissä oppimiseen liittyvissä asioissa, esimerkiksi lukemisessa ja laskemisessa. (Kehitysvammaliitto 2016a, [viitattu 28.1.2021].) Hänellä voi olla myös hankaluuksia vuorovaikutuksessa sekä omien asioiden päätöksenteossa (Kehitysvammaliitto 2016a, [viitattu 28.1.2021]). Toisaalta hänellä saattaa olla vahvuuksia, jotka vastaavat normaalitasoa. Hän voi esimerkiksi olla sosiaalisesti taitava. Tukikeinojen avulla voidaan mahdollistaa jokaisen, myös kehitysvammaisen ihmisen vahvuuksia ja taitoa sen mukaan, miten vaikea-asteinen kehitysvamma on. (Mitä kehitysvammaisuus on? 2020a, [viitattu 12.1.2021].)

Kehitysvammaisuuden astetta voidaan määritellä monella tavalla. Kaski, Manninen ja Pihko (2012) toteavat, että älyllisen kehitysvammaisuuden asteella ei voida suoraan mitata henkilön selviytymistä elämässään, mutta sitä voidaan käyttää vammaisuuden aiheuttaneiden tekijöiden suorituskyvyn arvioimiseen. On tärkeää selvittää, johtuvatko puutteelliset taidot vammaisuudesta. Tietoa tarvitaan esimerkiksi suunniteltaessa kuntoutusta ja järjestettäessä yksilön sosiaaliturvaa. (Kaski ym. 2012, 19). Seuraavissa kappaleissa avataan, millä tavalla älyllinen kehitysvammaisuus vaikuttaa elämään. Niissä tarkastellaan kehitysvammaisuutta lääketieteellisestä, sosiaalisesta ja toimintakyvyn näkökulmasta. Viimeisessä opinnäyteraportin Kehitysvammaisuus -osion kappaleessa tarkastellaan WHO:n julkistamaa ICF-määritelmää, joka on toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden mittari.

2.1 Älyllisen kehitysvammaisuuden vaikutukset elämään

Monet eri tekijät vaikuttavat kotiasumishajauksen asiakkaiden avuntarpeeseen. Teittinen (2010) toteaa, että saman kehitysvammadiagnoosin kantajien toimintakyky on yksilöllinen, joten avun tarve eri toiminnoissa vaihtelee yksilökohtaisesti. Keskimääräistä alempi älykkyydosamäärä on mittausväline, jota käytetään Suomessa kehitysvammaisuuden määrittelyssä WHO:n tautiluokituksen mukaisesti. (Teittinen 2010, 180–181.)

Taulukko 1. Älyllisen kehitysvammaisuuden älykkyydosamäärät Huttusta (2018) mukailien.

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus	ÄO 50-69
Keskivaikea kehitysvammaisuus	ÄO 35-49
Vaikea kehitysvammaisuus	ÄO 20-34
Syvä älyllinen kehitysvammaisuus	ÄO < 20

Älyllistä kehitysvammaa yksilöllisesti arvioidessa kehitysvammaisen älykkyydosamäärä (ÄO) on 70 tai pienempi. Keskimääräistä huonompi älyllinen suoriutuminen voi aiheuttaa sosiaalisia ongelmia esimerkiksi sosiaalisessa kanssakäymisessä, kotona asumisessa, koulussa, harrastuksissa tai työssä. (Huttunen 2018.)

Älyllisen kehitysvammaisuuden luokitteluun voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. Kaski, ym. (2012) korostavat, että diagnoosien avulla ei luokitella ihmistä, vaan niillä pyritään kuvaamaan terveydentilaan vaikuttavia asioita, piirteitä ja tarpeita. He toteavat, että eri asiayhteyksissä ja elämäntilanteissa sekä elinympäristössä vammaisuuden ja toimintakyvyn luonnehdinta näyttäytyy eri tavalla. Yksilöä ei saa kohdella vamman, sairauksien tai toimintarajoitteiden kautta, vaan yksilönä. (Kaski ym. 2012, 18.) Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan kehitysvammaisuuden eri asteita ja niiden vaikutuksia kehitysvammaisen arkeen.

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus näyttäytyy oppimisvaikeuksina kouluaikana. Lievästi kehitysvammaisella henkilöllä voi olla hyvät omatoimisuuden taidot, jolloin hän voi aikuisena kyetä asumaan itsenäisesti, tuettuna ja sosiaalisiin kontakteihin kykenevänä. Työelämässä hän voi tarvita tukea ja opastusta sekä valvontaa. (Kaski ym. 2012, 19.) Moni lievästi

kehitysvammainen ihminen asuu omassa kodissa, käy töissä ja harrastaa (Mitä on kehitysvammaisuus? 2015). Kehitysvammaisella saattaa olla hankaluuksia rahan arvon merkityksen arvioinnissa. Itsenäisen elämän tueksi hän saattaa tarvita apua esimerkiksi palvelujen haussa ja asioinnissa. (Kaski ym. 2012, 19.)

Keskiasteinen älyllinen kehitysvammaisuus ilmenee merkittävänä kehitysviivästymänä, jolloin koulunkäyntiin tarvitaan erityistä tukea. Keskiasteisesti kehitysvammaisen henkilön kommunikaatio saattaa olla heikentyneenä, mutta hän pystyy toimimaan joissakin päivittäistoiminnoissaan omatoimisesti. Aikuisiällä keskiasteisesti kehitysvammainen henkilö tarvitsee eri tasoista tukea sekä arkielämässään että työssään. Asumiseensa hän tarvitsee enemmän valvontaa kuin lievästi kehitysvammainen henkilö. (Kaski ym. 2012, 19–20.)

Henkilön syvä älyllinen kehitysvamma vaikuttaa hoidon ja hoivan tarpeeseen kokonaisvaltaisesti. Syvästi kehitysvammainen henkilö ei pärjää ilman toisen henkilön tukea ja tarvitsee apua muun muassa henkilökohtaisessa hygieniassa. Hän voi kuitenkin oppia esimerkiksi syömään itse ja oppia yksinkertaisia asioita. Syvästi kehitysvammaisen henkilön asumisessa on huomioitava ympärivuorokautinen valvonta. (Kaski ym. 2012, 21.)

Riippumatta älyllisen kehitysvammaisuuden tasosta on huomioitava kehitysvammaisen ikä ja elämänhistoria ja kohdeltava häntä ikänsä mukaisesti. Kehitysvammaisen lapsenomaisen kohtelu aiheuttaa passivoitumista. Sen sijaan osallisuuden tunnetta voi voimistaa esimerkiksi lähipalvelujen käytön opettelu. (Kaski ym. 2012, 156.) Älykkyys ei ole ainut ihmisen kokonaiskuvan määrittäjä. Eletty elämä, kasvatus, oppiminen ja elinympäristö muokkaavat jokaisen ihmisen kasvua. (Tietoa kehitysvammasta 2017, [viitattu 29.1.2021].)

2.2 Kehitysvammaisuus lääketieteellisestä näkökulmasta

Lääketieteellinen näkökulma tarkastelee Teittisen (2010, 183) mukaan kehitysvammaisuutta diagnooseihin ja etiologiaan eli syy- ja seuraussuhteisiin perustuvana pysyvänä, elimellisenä ja rakenteellisenä tekijänä, joka estää normaalia kehitystä. Kehitysvammaisuus todetaan Aaltonen (2018) mukaan ennen aikuisikää ja se on elinikäinen. Lääketieteellisestä näkökulmasta kehitysvammaisuus on aivojen kuorikerroksen poikkeavuuden häiriö, johon voi liitännäisoiroina liittyä psykiatrisia oireita, autismia ja epilepsiaa. (Aaltonen 2018.) Liitännäisoiroet voivat näyttäytyä esimerkiksi kehitysvammaisen henkilön vaikeutena tuottaa puhetta, tavallisesta

poikkeavana käytöksenä tai liikkumisen kömpelyytenä (Lääketieteellinen näkökulma, [viitattu 13.1.2021]). Vaikea-asteista kehitysvammaisuutta aiheuttavia tekijöitä on Aaltosen (2018) mukaan 50-prosenttisesti perimä ja loput ovat ulkoisesti hankittujen tekijöiden vaikutuksia. Ulkoisesti hankittuja tekijöitä ovat esimerkiksi tapaturma tai sikiöaikainen alkoholi-altistus. Aaltonen kertoo, että noin 25 % kehitysvamman aiheuttajista jää selvittämättä.

Kun epäillään älyllistä kehitysvammaisuutta, tarvitaan lääketieteellisiä tutkimuksia, joiden avulla pyritään selvittämään kehitysvammaisuuden syntymekanismeja ja luonnetta. Tämä auttaa hoidon ja kuntoutuksen suunnittelussa. Lapsen itsetunnon kehittymistä tukee hänen hyväksytyksi ja rakastetuksi tuleminen omana persoonanaan. Älykkyystesteillä mitataan kognitiivista tai matemaattista älykkyyttä, mutta sosiaalinen älykkyys on merkittävämpi lapsen tai aikuisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin näkökulmasta. (Huttunen 2018.)

Kehitysvammainen tarvitsee jossain määrin tukea ja apua koko elämänsä ajan. Kun kehitysvammaisuus todetaan, lääkärin tehtävänä on selvittää kehitysvammaisuuden aiheuttaneita tekijöitä sekä kartoittaa terveydentilaan liittyviä riskitekijöitä. Lääkärin tutkimukset ovat tarpeen, sillä kehitysvammaisen voi olla itse vaikea kuvata oireitaan. Niitä tarvitaan myös perinnöllisyyslääketieteen diagnostiikan vuoksi. (Aaltonen 2018.)

2.3 Kehitysvammaisuus sosiaalisesta näkökulmasta

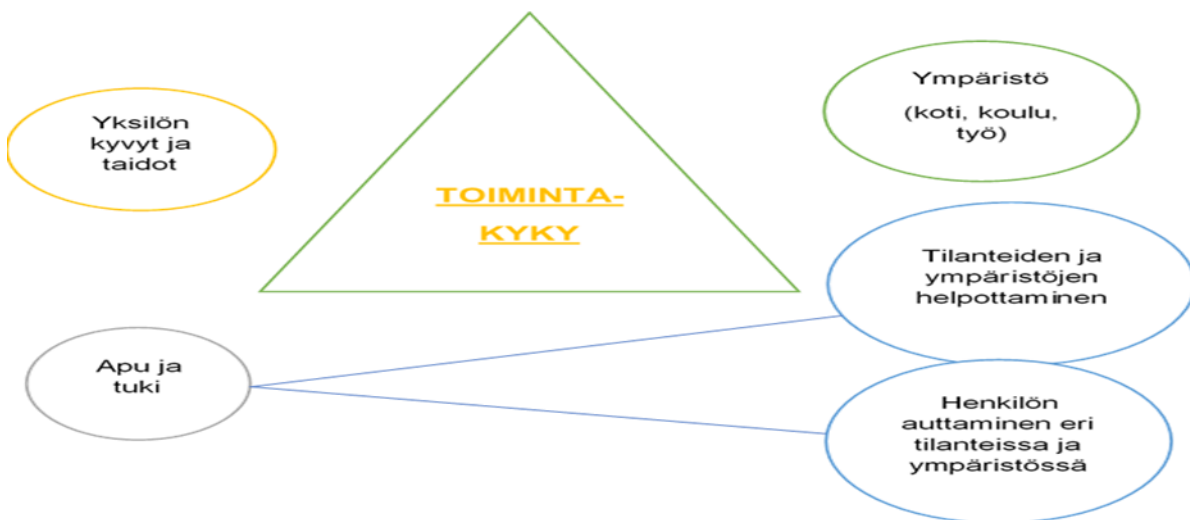
Sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna vamman haitan muodostavat ympäristön ja yhteiskunnan asettamat rajoitteet. Kulttuuriset tekijät ja kehitysvammaisen henkilön subjektiivinen kokemus tilanteestaan vaikuttavat, kuinka kehitysvammaisuuteen suhtaudutaan. Kehitysvammaisuuden sosiaalinen näkökulma tarkastelee yksilöä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla ominaisuuksia, jotka estävät häntä toimimasta tietyllä tavalla. Näitä ovat esimerkiksi kommunikaatio-ongelmat ja liikuntavamma, joihin hän tarvitsee apuvälineitä- ja tukikeinoja. (Sosiaalinen näkökulma [viitattu 14.1.2021].)

Sosiaalisen näkökulman mukaan lääketiede pääasiallisena kehitysvammadiagnoosin määrittelijänä ei riitä, sillä jokainen ihminen on ominaisuuksiltaan ainutlaatuinen. Pyydetessä kehitysvammaista kuvailemaan itseään, hän esittelee itsensä esimerkiksi työn, sukupuolen, opiskelun, asumisen tai perheen kautta eikä kehitysvammaisena henkilönä. (Sosiaalinen näkökulma 2018, [viitattu 14.1.2021].) Teittinen (2010, 197) toteaa teoksessaan Leffert ja

Sipersteinin 2002 julkaisuun viitaten, että kehitysvammaisen sosiaaliset taidot ovat merkittävä voimavara opiskelun, työn ja asumisen alueella.

2.4 Kehitysvammaisuus toimintakyvyn näkökulmasta

Kehitysvammaisen toimintakykyä tulee tarkastella arjen toiminnoissa selviytymisen kautta, siten millaiset ovat hänen elämänlaatunsa, vahvuutensa ja voimavaransa. Toimintakykyä voidaan arvioida fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kokemuksellisen näkökulman kautta. (Toimintakyvyn näkökulma 2017, [viitattu 15.1.2021]). Toimintakykyä voidaan tarkastella kuvion 1 avulla.

Kuvio 1. Toimintakyvyn arviointi Vernerin verkkosivustoa mukaillen.

Kehitysvammaisuuteen liittyy käsitteitä, joiden vaikutukset muuttuvat eri asiayhteyksissä. Jokaisen keho on yksilöllinen ja toimii ainutlaatuisesti. Toimintakyvyn arviointiin vaikuttavat yksilön biologia, hänen elinympäristönsä sekä elinympäristössä vallitsevat näkökulmat. (Kaski ym. 2012, 15.) Teittisen (2010) mukaan vammaisen ihmisen tukitoimien kohdentumiseen ei vaikuta pelkästään vammaisuuden laatu vaan myös ikä ja elämänvaihe. Toimintakykyä tulee tarkastella suhteutettuna henkilön ikään ja elämänkaareen. Asumis- ja toimintaympäristön haasteet vaikuttavat toimintakykyyn ja -rajoitukseen. Tuttu toimintaympäristö ja tutut ihmiset tukevat toimintakykyä. On kuitenkin huomioitava, että uudessa ympäristössä, uusien ihmisten kanssa toimintaraajoitteet voivat kasvaa. (Teittinen 2010, 197.) Hankaluuksia elämänhallinnassa voi esiintyä esimerkiksi kommunikaatiossa tai mielenterveysongelmina, mutta kohdennettujen

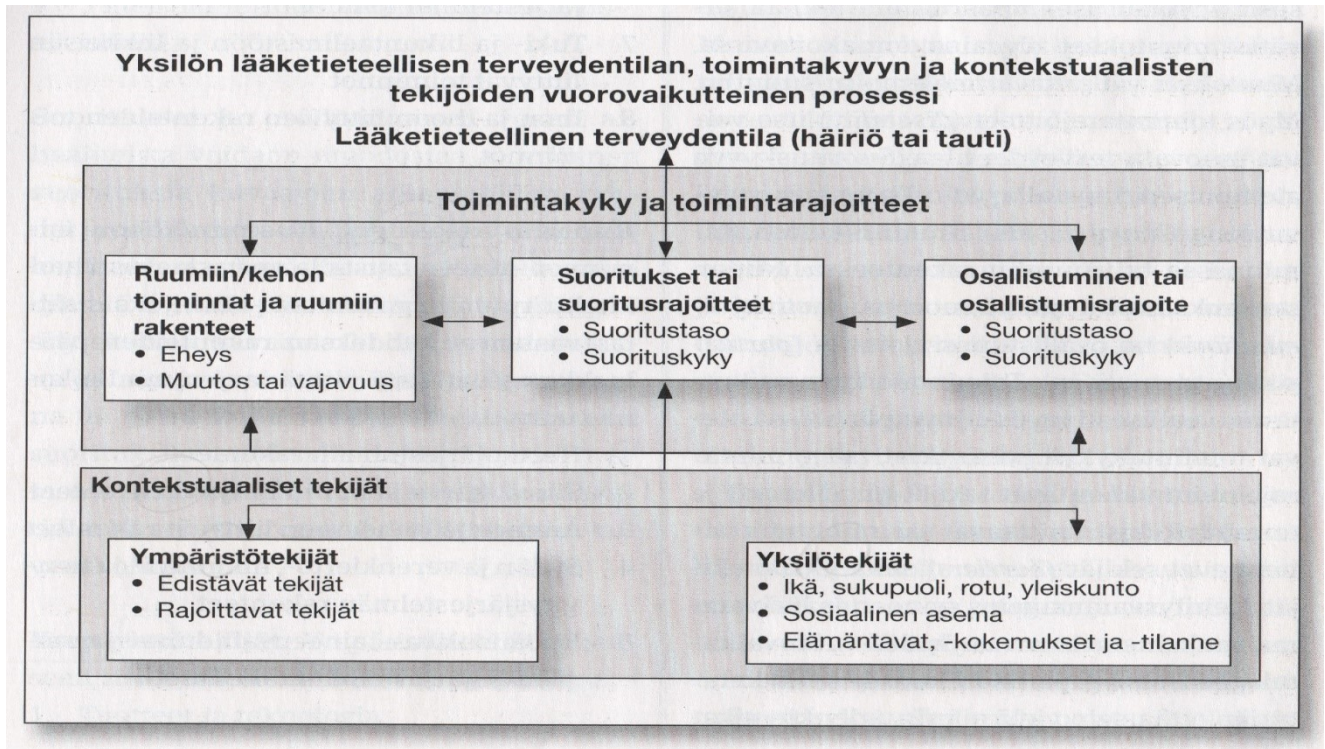
tukitoimien avulla voidaan toimintakykyä edistää (Toimintakyvyn näkökulma 2017, [viitattu 15.1.2021]).

2.5 ICF toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden sekä terveyden määrittäjänä

ICF (International, Classification of Functioning, Disability and Health) on WHO:n vuonna 2001 julkistama toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus (WHO 2021). ICF kuvaa toimintakykyä kokonaisvaltaisesti ja osoittaa, miten sairaudet, vammat ja rajoitteet vaikuttavat ihmisen elämässä ja millä tavoin ne rajoittavat osallistumista (Räty 2017, 251).

ICF on rakenteeltaan hierarkkinen. Se on jaettu tasoihin, ja sen avulla voidaan tarkastella toimintakykyä yleisestä tasosta yksityiskohtaiseen tasoon. ICF jakautuu kahteen osaan. (ICF-luokituksen rakenne 2021, [viitattu 24.1.2021].) Samalla tasolla ovat sekä toimintakyky että toimintarajoite, joita Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) määrittelee sanastossa (2014) siten, että ICF:n yläkäsitteitä ovat toimintakyky, joka sisältää kaikki ruumiin ja kehon toiminnot, suoritukset ja osallistumisen. Toimintarajoite sisältää ruumiin ja kehon puutteet, suoritus- ja osallistumisrajoitteet. Ruumiin/kehon toiminnoilla tarkoitetaan ICF:ssä fysiologisia elinjärjestelmien ja mielen toimintoja sekä ruumiin/kehon rakenteilla tarkoitetaan anatomiaa, esim. elimet ja raajat ja näiden osarakenteita. Suorituksilla tarkoitetaan yksilön toteuttavia toimia ja tehtäviä. Osallistumisella tarkoitetaan ihmisen osallisuutta elämäntilanteissa.

Seuraava taso muodostuu yksilötekijöistä ja ympäristötekijöistä. Yksilötekijät muodostuvat ihmisen elämässä tapahtuneista taustatekijöistä, eikä niitä voi selittää lääketieteen tai toiminnallisen terveydentilan keinoin. Taustatekijöitä ovat esimerkiksi ikä, kasvatus, yleiskunto, elämäntavat, elämäkokemus ja henkiset vahvuudet, jotka voivat jollakin tasolla vaikuttaa toimintarajoitteisiin. Ympäristötekijöissä tarkastellaan ihmisen elin- ja asuinympäristöä sosiaalisesta, fyysisestä ja asenteellisesta näkökulmasta käsin. ICF-luokituksen eri osa-alueiden välisiä vuorovaikutussuhteita voidaan tarkastella kuvion 2 tavalla.

Kuvio 2. Kaski 2012, 221. Yksilön lääketieteellisen terveydentilan, toimintakyvyn ja kontekstuaalisten tekijöiden vuorovaikutteinen prosessi.

ICF:n käyttöä koskevat eettiset ohjeet. THL (2020) sivustolla sanotaan, että ICF:n on perustettava ihmisen itsemääräämisoikeuteen ja ihmisarvon kunnioittamiseen, mikä tarkoittaa sitä, että ihmistä ei voi luokitella toimintarajoitteiden perusteella. ICF-luokitus mittaa toimintakykyä kokonaisvaltaisesti. Toimintakyvyn mittauksessa on huomioitava, että sen kuvaukseen vaikuttaa yksilön sosiaalinen ja fyysinen toimintakyky sekä elinympäristön vaikutukset. ICF:n käyttö vaatii asiakkaan luvan ja asiakkaan on ymmärrettävä, mihin tarkoitukseen ICF:ää käytetään. (ICF:n eettiset ohjeet 2020.)

3 TUETTUUN ASUMISEEN MUUTTOVALMENNUKSEN KAUTTA

Tuettu asuminen tarkoittaa sosiaalihuollon asumispalvelua, jossa palvelunantaja on asiakkaan tukena ja ohjaajana itsenäisessä asumisessa tai hänen siirtyessään asumaan itsenäisesti (Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 2019, 37). Jos henkilö tarvitsee apua itsenäisen asumisen suunnitteluvaiheessa tai asuessaan itsenäisesti, voi hän sosiaalihuoltolain perusteella saada apua tuettuun asumiseen (THL 2021). Tämä turvataan sosiaalihuoltolain pykälässä 21 (L 1301/2014). Tuettu asuminen on kehitysvammaisen asumista omassa asunnossa tavallisessa ympäristössä hänelle tarjottavien palvelujen turvin (Kaski ym. 2012, 159). Tuettu asuminen toteutuu sosiaaliohjauksen ja muiden sosiaalipalvelujen avulla (Helminen 2016, 118; THL 2021). Asiakkaan saama tuki ja apu itsenäisessä asumisessa perustuu yksilölliseen avun tarpeeseen. (THL 2021.)

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa ja ohjaa asumispalveluja koskevaa lainsäädäntöä. Asumispalvelut ovat sosiaalihuoltolain alaista toimintaa ja niiden järjestämisestä vastaa kunta. Asumispalveluja voidaan järjestää myös vammaispalvelulain tai kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (kehitysvammalaki) perusteella. (Asumispalvelut ja asunnon muutostyöt, [viitattu 1.2.2021]). Kehitysvammaiselle järjestetään asumispalvelut kehitysvammalain perusteella silloin, kun muut lait eivät hänelle näitä palveluja ja tukitoimia kata. Kuntayhtymät, kunnat ja yksityissektorin toimijat järjestävät kehitysvammalain alaista asumispalvelutoimintaa. Myös lievästi kehitysvammaisen voi saada kohdennettua apua ja tukea asumiseensa. (Sosiaaliturvaopas 2020a, 3.) 14.5 % Suomessa asuvista kehitysvammaisista sai kotiin annettavia asumispalveluita vuonna 2017. Tuetun asumisen suunta asumispalveluissa on noususuuntainen (Kehitysvammaliitto 2016.)

Tuettua asumista edeltää useimmiten kotiin järjestettävä muuttovalmennus. Se on osa kotiasumisen ohjausta, ja voi muuton jälkeen jatkua kotiasumisohjauksena. (Riskumäki-Mäenpää 2020). Kun kehitysvammaisen voimavarat kehittyvät ja taidot karttuvat, kotiasumisohjaus voi vähentyä ja jopa jossain vaiheessa päättyä (Kymsote 2019, 5). Muuttaminen on merkityksellinen vaihe elämässä, johon liittyy käytännön ja tunne-elämän haasteita. Muuttovalmennus valmentaa elämässä tapahtuviin muutoksiin, joita ovat esimerkiksi päivittäisten rutiinien, ympäristön ja ihmissuhteiden muutokset. Muuttovalmennuksessa asiakasta tukevat läheiset ja muut aikaisemmin tukena olleet. Se toimii siltana kohti uutta kotia. (Muuttovalmennus 2020, [viitattu 16.1.2021].)

Muuttovalmennus voi kestää useita vuosia tai vain muutaman kuukauden. Siihen vaikuttaa asiakkaan yksilölliset tarpeet. Muutama kuukausi ennen muuttoa tai muuton jälkeen muuttovalmennus on intensiivistä. Muuttovalmentaja-nimikkeellä työskenteleviä henkilöitä ei Suomessa ole kuin muutama. Muuttovalmennusta toteutetaan useimmiten muun työn ohessa. Asiakkaan muuttamista tukevat hänen lähityöntekijänsä kehitysvamma-alalla. (Muuttovalmennus 2020, [viitattu 16.1.2021].) Jotkut paikkakunnat ovat palkanneet asumis- ja muuttovalmennusta toteuttamaan muuttovalmentajia. Asumis- ja muuttovalmennuksessa kehitysvammaisen asiakas voi kokeilla asumista asumisyksikössä. Asumisen etukäteissuunnittelu on tärkeää asiakkaan läheisten ja asiakkaan totuttautumiseksi kohti itsenäistä asumista. (Karinen ym. 2016, 40.)

Muuttovalmennusta voi kunnallisen sektorin lisäksi toteuttaa muun muassa Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, jonka toteuttama muuttoprosessi kestää noin vuoden. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö toteuttaa muuttovalmennusta esimerkiksi yhteistyössä kunnan ja muiden alueellisten toimijoiden ja asumispalveluja organisoivan tahon kanssa. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön muuttoprosessissa muuttajan elämäntilanne kartoitetaan sekä pidetään pajailta muuttajille ja heidän läheisilleen. Sen jälkeen pidetään vertaistapaamisia ja muuttajien tapauksia työntekijöiden kanssa. Muuton jälkeen tapaamisia on kahdesta neljään kertaan ja lopuksi arvioidaan, miten muuttoprosessi on sujunut. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, [viitattu 21.2.2021].)

Riippumatta siitä, mikä taho muuttovalmennusta järjestää, voidaan muuttovalmennuksen tukena käyttää työkirjoja. Puranen ja Marjamäki ovat (2009) kirjoittaneet selkokielisen tehtäväkansion, joka etenee vaihe vaiheelta muuton suunnittelusta alkaen päättyen muuttoon. (Puranen & Marjamäki 2009, 2). Kansioon voidaan kirjata esimerkiksi omasta elämästä, läheisistä ihmisistä, nykyisestä kodista ja uuteen kotiin muuttamisesta. Kirja toimii asiakkaan ja työntekijän tukena arjessa. Toinen työkirjapari, johon tutustuin opinnäytetyötä tehdessäni, on Savon vammaisasuntosäätiön (2009) Minä muutan-projektin työkirja asumisvalmennuksen tehtäväkansio asiakkaalle sekä asumisvalmennuksen käsikirja työntekijälle. Asiakkaan kirja on hyvänä tukena muuttovalmennuksesta. Se alkaa asiakkaan yksilöllisten tavoitteiden hahmottamisella, oman verkostokartan ja elämäntarinan muodostamisella, sosiaalisten suhteiden ja kommunikation miettimisellä. Kirja sisältää myös opiskelun ja työn sekä vapaa-ajan merkityksen kartoittamista asiakkaan näkökulmasta. Siinä pohditaan terveyttä, hygienian hoitoa, terveydenhoitamista, esim. kuumeen mittaamista itseltä. Kirjaa voidaan käyttää tukena

muuttovalmennuksessa esimerkiksi ajankäytön, rahan käytön ja turvallisuuden tunteen saamiseksi. Kirjan loppuosassa on valmistautuminen muuttoon ja sen merkitys asiakkaan elämässä. Asiakkaan muutettua omaan kotiin asumisohjaaja jatkaa hänen kanssaan vielä pohtimalla, miten asuminen omassa kodissa sujuu. (Aalto, Malkki & Hämäläinen 2009.) Seuraavassa kappaleessa kerron enemmän Minä muutan -projektista sekä muutamista aikaisemmista tutkimuksista, joita kehitysvammaisen asumisesta on tehty.

3.1 Aikaisemmat tutkimukset

Kehitysvammaisten asumista on tutkittu laajasti. Olen poiminut opinnäytetyöhön muutamia tutkimuksia aiheesta. Vuosina 2007–2009 toteutettiin Savon alueella Minä muutan -asumisvalmennusprojekti. Projektilla tavoiteltiin kehitysvammaisten henkilöiden asumisvalmennuksen kehittämistä, edistämistä ja toteuttamista siten, että heidän muuttonsa toteutuu onnistuneesti. (Hämäläinen, Malkki & Aalto 2009, 2.) Projektin tuloksena luotiin asumisvalmennusmalli, joka huomioi keskeiset asumisvalmennuksen vaiheet ja tukee asumisvalmennusta tekeviä henkilöitä käytännön työssään. Malli on kehitetty asiakasperheiden kanssa yhteistyössä. Siinä todetaan, että asumisvalmennusprojekti ei toteudu määrätyllä sapluunalla, vaan prosessi etenee yksilöllisesti kohti toivottua tulosta. Mallia voidaan hyödyntää eri toimintaympäristöissä. (Hämäläinen, ym. 2009, 6.)

Vammaispalvelujen valtakunnallinen kehittämishanke Kaste toteutettiin vuosina 2010–2013. Kaste-hankkeessa (2013, 28) todetaan, että kehitysvammaisen koti voi olla tavallinen asunto rivitalossa, kerrostalossa tai pientalossa, jossa hän asuu yksin tai toisen henkilön kanssa. Hän saa sinne tarvitsemaansa tukea. Tällöin asumismuotoa kutsutaan tukiasumiseksi tai satelliittiasumiseksi. (Vammaispalveluhanke Kaste 2013, 28.)

ARA ja Kehitysvammaliitto ovat yhdessä vuosina 2017–2019 toteuttaneet #kotimatalla-hankkeen, jossa erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä on mahdollisuus asua tavallisissa asunnoissa. Hankkeessa kehitettiin asunto- ja naapuriverkostoja. Verkostoissa asiakas saa apua ja tukea yksilöllisesti kotiinsa. Verkostojen asiakkaat tukevat toisiaan ollen toistensa vertaistukijoina. Merkityksellistä on verkoston asiakkaiden mahdollisuudet käyttää lähipalveluja ja kuulua lähiyhteisöön. Hanke perustui YK:n vammaissopimuksen artiklaan 19, jossa sanotaan, että vammaisella henkilöllä on oikeus valita, missä ja kenen kanssa hän asuu. (#Kotimatalla-hanke 2020.)

Bigby, Bould ja Beadle-Brown (2017) ovat tehneet Australian yhdessä osavaltiossa tutkimuksen tuetussa asumismuodossa asuvista kehitysvammaisista. Tutkimuksen mukaan kehitysvammaiset asiakkaat arvostavat vapautta ja oikeutta päättää itse asioistaan. Pääosin he ovat tyytyväisiä tukihenkilöihin, jotka auttavat heitä asumiseen liittyvissä asioissa ja esimerkiksi kauppa-asioinnissa. Tutkimukseen osallistuneilla kehitysvammaisilla on kokemusta myös työntekijöistä, joiden työssä tarvittavat taidot ovat puutteelliset. Kehitysvammaiset kokevat työntekijät sosiaalisena kontaktina. Miespuolinen asiakas on kokenut samaa sukupuolta olevan työntekijän merkitykselliseksi, sillä häneltä on ollut helppo kysyä esim. parisuhteeseen liittyviä asioita. Tutkimukseen osallistujat ovat kokeneet jonkin verran yksinäisyyttä. Kehitysvammaisella asiakkaalla ei välttämättä ole ollut muita ystäviä kuin ammattilaiset, jotka työskentelevät hänen kanssaan.

3.2 Tuetun asumisen merkitys kehitysvammaiselle asiakkaalle

Jokaisen kehitysvammaisen henkilön oikeus on päättää omasta elämästään ja kodistaan. Tuetun elämän suuntauksen mukaan kehitysvammaisen oikeus on päättää, miten hän asuu, kenen kanssa, missä kunnassa ja millaisessa asunnossa (Oma ovi, oma tuki 2008, 8).

Kehitysvammaisten asumista ja siihen liittyviä tukipalveluja tulee kehittää yksilöllisesti. Tukipalvelujen tulee kohdentua siten, että kehitysvammaisilla henkilöillä on mahdollisuus elää siten kuin he itse haluavat. Itsemääräämisoikeus toteutuu, kun kehitysvammaisen voi itse päättää asuinpaikkansa ja mahdollisen asuinkumppaninsa. Kehitysvammaisen henkilön tulee saada tukea valintoihin ja päätöksiinsä ja hänellä tulee olla mahdollisuus käyttää samoja palveluja kuin muutkin ihmiset. Osallisuutta lisääviä tekijöitä on kehitysvammaisen mahdollisuus osallistua ja saada tietää asioista ymmärrettävästi. Kun osallisuus toteutuu, velvollisuudet ja oikeudet ovat yhteneväiset muiden kansalaisten kanssa. (Niemelä & Brandt 2011, 41.)

Kehitysvammaisen tarvitsee yhteiskunnan tasa-arvoisuuden toteutumiseksi ohjausta, tukea ja palveluja. Kehitysvammaisen voi tarvita apua ja tukea kommunikaatiossa, kodinhoidossa, vuorovaikutustaidoissa, liikkumisessa ympäristössään ja vapaa-ajalla. Lisäksi hän voi tarvita tukea työhön, terveyteen ja turvallisuuteen. Kaikki eivät osaa lukea tai kirjoittaa, jolloin tukea tarvitaan myös lukemisessa ja kirjoittamisessa. (Tietoa kehitysvammasta 2017.)

Kehitysvammaisella voi olla puutteita kellonaikojen ja lukumäärien ymmärtämisessä. Oman nimen kirjoittaminen ja ainakin yksittäisten sanojen tunnistaminen sekä kellonaikojen ymmärtäminen ja esimerkiksi kuluvan viikon tapahtumien tietäminen tukevat kehitysvammaisen arkea itsenäisessä asumisessa. (Kaski ym. 2012, 203.) Asiakkaan ajanhallinnan tukena voidaan käyttää esimerkiksi Papunet-sivustolla julkaistavaa, ei-kaupalliseen käyttöön tarkoitettua kuvallista materiaalia (Papunet 2021). Asiakkaalle parhaiten soveltuvan kalenterin käyttötavan löytäminen, puhelimen käytön ohjaus, rahan käytön opettelu ja asioinnit ovat tärkeitä taitoja, joissa kotiasumisohjaaja auttaa ja tukee asiakastaan.

Asiakkaan oma käsitys itsestään vaikuttaa hänen tapaansa toimia. Kivinummi ja Alatupa (2016, 294–295) toteavat, että asiakkaan oma minäkuva eli käsitys itsestä vaikuttaa siihen, miten hän näkee itsensä eri tilanteissa ja muiden ihmisten silmissä. Kun asiakas saa olla oman elämänsä objekti, hän pysyy aktiivisena ja uskoo itseensä. Silloin hän rohkenee käyttämään elämässään tarvittavia käytännön taitoja ja pystyy lisäämään onnistumisen kokemuksia. Onnistumisten kokemusten kautta mahdollisuudet toimia aktiivisesti, kehittyä ja oppia, kasvavat. Tällöin hän oppii vastuunottoon ja peilaamaan toimintaansa käytännön tilanteisiin.

Jokainen haluaa asua kodissaan siten, että siellä on hyvä olla. Tämä on tärkeää myös kehitysvammaiselle asiakkaalle omaa kotia sisustaessa. Omat kalusteet ja henkilökohtaiset esineet kodin sisustuksessa kohottavat asiakkaan itsetuntoa (Kaski ym. 2012, 203). Vammaisen ihmisen osallisuus toteutuu hänen tullessaan kuulluksi ja päästessään vaikuttamaan asumismuotoonsa, mm. kotinsa sisustusta valittaessa (Kari ym. 2020, 170). Ohjaajan rooli on pitää huolta asiakkaan asuinympäristöstä lisäämällä asiakkaan omaa osuutta ja vastuuta. Asiakkaalla on oma tyyli asua, joskus pieni epäjärjestyskin. Ohjauksessa on huomioitava, että asiakkaan työn jälkiä ei korjailta. (Kaski ym. 2012, 203.)

3.3 Tuettuun asumiseen liittyviä palveluita

Tuetun asumisen piirissä asuvalla kehitysvammaisella voi olla monenlaisia asumiseen liittyviä palveluita, jotka riippuvat hänen elämänvaiheestaan ja toimintakyvystä. Kehitysvammaisella on oikeus elämässään tarpeellisiin ja yksilöllisiin palveluihin ja tukitoimiin sekä kodissaan että kodin ulkopuolella. Tämä on kirjattu lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista sekä lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta. (L 519/1977, 1–2 §; L 380/1987, 4 §; Sosiaaliturvaopas 2020a, 3)

Asumiseen liittyy monentyyppisiä kuluja. Kehitysvammaiselle asiakkaalle asumisen tukipalvelut ovat kuitenkin maksuttomia. Tämä perustuu sekä vammaispalvelulakiin että kehitysvammalakiin. Kehitysvammaisen asiakas maksaa asumisestaan ylläpidon. Hän kustantaa itse esimerkiksi ruuan, vaatteet ja asumiskulut. Kunta vastaa asumisen tueksi tarvittavista palvelu- ja tukitoimien kustannuksista, joita kehitysvammaisen tarvitsee asumisensa tueksi (Sosiaaliturvaopas 2020a, 3–4).

Asumisen tueksi voi hakea eläkkeensaajan asumistukea tai yleistä asumistukea (Järjestöjen Sosiaaliturvaopas 2021). JIKin kehitysvammaispalveluiden esimiehen mukaan kehitysvammaiset saavat asumiseensa yleensä täyden asumistuen (Riskumäki-Mäenpää 2021). Kaikkein pienituloisimmilla ei ole ollenkaan omavastuuta (Kela 1.1.2021). Omistusasunnossa asuvalla on oikeus asumistukeen, jos asunnosta on velkaa (Riskumäki-Mäenpää 2021).

Tuettua asumista mahdollistaa kotiasumisohjaus, joka on maksutonta erityishuollon alaista palvelua. (L 734/1992, 4 §). Erityishuollon asiakkaalle laaditaan yksilöllinen EHO eli erityishuolto-ohjelma, joka sisältää palvelut, joita henkilö saa kehitysvammalain perusteella. Erityishuolto-ohjelma voi kuulua palvelusuunnitelmaan. (Ekmark 2011, 10–11.) Päätös erityishuollosta tehdään erityishuollon johtoryhmässä (Riskumäki-Mäenpää 2021). Kehitysvammaisten tuetun asumisen palveluita ovat esimerkiksi toimeentulotuki, siivouspalvelut ja kuljetuspalvelut, joita avataan seuraavissa kappaleissa.

Elämässä voi tulla eteen ennakoimattomia tilanteita, kuten sairastumisia, lääke- ja sairaalamaksuja tai muita taloutta heikentäviä asioita, jolloin kehitysvammaisen asiakas voi hakea toimeentulotukea (Riskumäki-Mäenpää 2021). Toimeentulotuki on kehitysvammaisen asiakkaan viimesijainen ja tilapäinen tuki (Tukea toimeentuloon 2017).

Koska kotiasumisohjaaja tekee työtä kokonaisvaltaisesti, tukee ja auttaa hän päivittäisessä ylläpitosiivouksessa. Kotiasumisohjaukseen sisältyvä asiakkaan kanssa tehtävä ylläpitosiivous on maksutonta. Siivouspalvelua voi anoa vammaispalveluna yksilöllisen palvelutarpeen mukaisesti. Vaihtoehtoisesti asiakas voi ostaa palvelua suoraan yksityiseltä palveluntuottajalta omakustanteisesti. (Riskumäki-Mäenpää 2021.)

Kehitysvammaisen erityishuollon asiakas voi saada erityishuollon järjestämiseksi ilman omavastuuosuutta ja maksuttomana palveluna hänelle välttämättömät kuljetuspalvelut. Kuljetuksia

järjestävät tahot ovat erityishuoltopiiri tai erityishuoltoa järjestävä kuntayhtymä. Kuljetus ja maksuttomuus kirjataan henkilön erityishuoltosuunnitelmaan (Sosiaaliturvaopas 2020b, 5). Suurimmissa kaupungeissa kulkevat paikallisbussit, joiden käytössä kehitysvammaisella voi olla hankaluutta. Mikäli henkilö ei esimerkiksi vamman vuoksi pysty käyttämään yleisiä liikennepalveluja asioimisessaan ja jokapäiväisen elämän tukena, voi kunta järjestää hänelle sosiaalihuoltolain mukaisena sosiaalipalveluna hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa kohdistuvaa palvelua. Näitä ovat esimerkiksi ohjaus julkisten liikennevälineiden käyttöön sekä saattajapalvelut (mts. 5).

4 ASIAKKAAN OSALLISUUS JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

YK:n vammaisoikeuksien artiklassa 19 sanotaan, että vammaisella on yhtäläinen oikeus valita asuinpaikka ja asumistapa sekä kenen kanssa hän haluaa asua. Hänellä on oikeus saada elämistä ja asumista tukevia palveluja, jotka tukevat osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta yhteisössä. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2015)

Osallisuutta voidaan tarkastella muun muassa yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista. Yksilön näkökulmasta tarkasteltuna osallisuutta on kuulua hänelle merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön. Yhteisössä jokainen voi kokea samanarvoisuutta ja jäsenten keskinäistä luottamusta sekä mahdollisuutta vaikuttaa asioihin. Yhteiskunnan tasolla osallisuus tarkoittaa yhteiskunnan jäsenten keskinäistä vuorovaikutusta sekä oikeuksien ja mahdollisuuksien toteutumista. (Osallisuuden edistäminen 2020).

Kokemus osallisuudesta lisää uskoa tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin. Osallisuus lisää turvallisuutta. Osallisuuden tavoite on syrjäytymisen, köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjinnän vähentyminen (Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet 2021). Osallisuus vaikuttaa elämään monella tavalla. Osallisuus näyttäytyy (Suomen sosiaali ja terveys ry (SOSTE) (2018) mukaan yhteenkuuluvaisuutena, yhdenvertaisuutena, arvostuksen kokemisena ja vaikutusmahdollisuutena yhteisössä, jossa elää. Tuolloin ihminen voi vaikuttaa omiin asioihin sekä niihin, joihin hän tavalla tai toisella kytkeytyy. Osallisuus vähentää syrjäytymistä. Osallisuuteen liittyy vahvasti omien voimavarojen käyttäminen hyväksi esimerkiksi harrastustoiminnan kautta. Turvallinen ja esteetön ympäristö, vähemmistöjen huomioiminen ja osallistumismahdollisuuksien lisääntyminen kasvattavat osallisuutta. (Osallisuus on tunne 2018).

Asiakasta koskevat päätökset on tehtävä siten, että asiakkaalle selvitetään eri ratkaisuvaihtoehtoja ja hän tekee itse päätökset. Osallisuus toteutuu, kun asiakas saa oikeaa ja riittävän hyvin perusteltua tietoa asioista, joissa hän on osallisena. Tarvittaessa asiakkaalla on mukana laillinen edustaja, omainen tai muu läheinen, joka tekee yhteistyötä sosiaalialan ammattihenkilön kanssa. Tällöin ihmisarvoinen kohtelu ja oikeudenmukaisuus asian käsittelyssä toteutuu parhaiten. (Heikkinen 2017, 36.)

Kehitysvammapalvelujen piirissä olevan asiakkaan palvelusuunnitelmapalaverissa asiakas vaikuttaa omilla mielipiteillään. Asiakkaan tukena oleva henkilö selkeyttää käsiteltävät asiat

asiakkaalle niin, että asiakas ymmärtää niiden sisällön. Toiset asiakkaista ovat hyvinkin sujuvasanaisia, toiset tarvitsevat tukea kommunikaatioonsa. (Riskumäki-Mäenpää 2021.) Moniammatillisissa kokoontumisissa voi keskustelu ajautua virkakieleen, jolloin kehitysvammaisen asiakkaan on vaikea sitä ymmärtää. Kivinummi ja Alatupa (2016) toteavat, että asumismuotoa harkitessa toteutetaan moniammatillisia tiimejä ja konsultaatiota, joissa kokoontuu muun muassa terveyden ja sosiaalialan ammattilaisia. Palaverissa tulisi välttää erikoisalojen sanastoa ja selventää asioiden merkityksiä (Kivinummi & Alatupa 2016, 305). Riskumäki-Mäenpää (2020) toteaa, että asumisohjaukseen liittyvässä palvelutarpeen arvioinnin teossa pitää nähdä palvelusuunnitelmaan perustuvat hyvät asiat ja taidot voimavarapainotteisesti asiakkaan osaamistaitojen mukaan. Tällöin ne toimivat positiivisena työkaluna. Hän toteaa, että tämän toteutuminen vaatii vielä muutosta.

Itsemääräämisoikeus on perusoikeus. Ihmisellä on oikeus päättää omasta elämästä ja asioistaan. Hänellä on oikeus olla yhdenvertainen toisten ihmisten kanssa sekä oikeus kokea henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta. (Itsemääräämisoikeuden tukeminen 2021.) Vammaisen itsemääräämisoikeutta voidaan tukea vahvistamalla asiakkaan laajaa itsemääräämisoikeutta niin, ettei terveydellistä haittaa synny. Itsemääräämisoikeutta voidaan rajoittaa, jos vamma tai sairaus ovat sellaisia, ettei asiakas kykene tekemään päätöksiä tai hän ei ymmärrä päätöksensä seurauksia. Itsemääräämisoikeutta voidaan rajoittaa myös siinä tapauksessa, jos toinen asiakas joutuu kokemaan pahaa oloa toisen valinnan seurauksena. (Kari ym. 2020, 134.)

Itsemääräämisoikeuden toteutumiseen vaikuttaa työntekijän asenne sekä hänen toimintatansa tuen antajana. Itsemääräämisoikeus toteutuu asiakkaan valintojen päätöksenteolla. Tuettu päätöksenteko tarkoittaa apua ja tukea, jota asiakas tarvitsee tehdäkseen päätöksiä ja valintoja. Kun asiakasta tuetaan päätöksissä ja valinnoissa, jotka koskevat häntä ja hänen omaa elämäänsä, hän rohkaistuu. Asiakkaan tukihenkilö voi kertoa mitä hyvää tai huonoa vaihtoehtoisista valinnoista seuraa, mutta asiakas itse tekee päätöksen. (Kari ym. 2020, 133–134). Tukihenkilönä päätöksenteko- tai valintatilanteissa voi olla esimerkiksi kotiasumisohjaaja.

Asumisohjauksen peruspilarina on kehitysvammaisen asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus. Asiakkaan ja asumisohjaajan mielipiteet saattavat olla eriävät. Heikkinen (2017) toteaa, että toimintaa voi perustella kuvailemalla millaisia inhimillisiä tai taloudellisia uhkia se sisältää ja mitkä ovat sen tuomat mahdollisuudet. Asiakkaan ja ammattilaisen on yhteistyössä

mietittävä, millaisesta toiminnasta asiakas hyötty eniten ja millainen toiminta loitontaa häntä tavoitteestaan. (Heikkinen 2017, 17.)

5 ASUMISOHJAUS

Asumisohjaus tukee itsenäistä asumista omassa kodissa. Asumisohjaus on maksutonta erityishuollon alaista palvelua (L 734/1992, 4 §). Asumisohjaus on konkreettisesti asiakkaan arjen tukemista ja ohjaamista, esimerkiksi taloudenhoidossa, asiointissa, rahan arvon ohjauksessa, puhelimen käytössä ja muun muassa asiointireitteihin tutustumisessa. Olennainen osa asumisohjauksessa on asiakkaan ja asumisohjaajan välinen kommunikointi, sillä kehitysvammaisella voi olla hyvin pienet sosiaaliset verkostot. Tuetun asumisen asumisohjaus korvaa asiakkaan asumisen asumisyksikössä.

Asumisohjaus on suunnattu henkilöille, jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta elämässään. Asumisohjausta toteuttaessa toiminnan perusteena on asiakkaan voimavarat ja kyvyt sekä toisaalta asiat, joissa hän tarvitsee tukea asuakseen itsenäisesti. Asiakkaan toimintaa rajoittavien tekijöiden tietäminen auttaa kohdentamaan oikeansuuntaista ohjausta asiakkaalle hänen asuessaan itsenäisesti ja tuetusti. (Näkki & Sayed 2015, 38.)

JIKissä asumisohjausta kutsutaan termillä kotiasumisohjaus. Asumisohjausta toteutetaan eri instansseissa eri nimillä. Voidaan käyttää esimerkiksi termiä asumisvalmennus. Kunnallisen sektorin lisäksi Suomessa järjestää asumisvalmennusta yksityissektorilla muun muassa Aspa, jonka asumisvalmennuksessa tuetaan esimerkiksi arjen taitoja, vuorokausirytmisiä ja kaupassa käyntiä (Aspa: hakusana asumisvalmennus [viitattu 1.2.2021]). Suupohjan LLLKY:ssä asumisohjausta toteutetaan KAP-palvelulla, joka tarkoittaa kotiin annettavia palveluja. KAP-palvelujen ohjaajan tehtävä on auttaa ja tukea asiakasta yksilöllisesti asiakkaan tarpeen mukaan hänen arjessaan, esimerkiksi terveydenhoitoon liittyvissä ja kodinhoidollisissa asioissa sekä asiointissa. (KAP-palvelut [7.3.2021].)

Asumisohjaaja on tuetussa asumismuodossa asuvan kehitysvammaisen lähityöntekijä. Hiilamo ja Saari (2010) toteavat, että kehitysvammaisen on itsenäinen toimija ja lähityöntekijän rinnalla tasavertainen. Lähityöntekijän tärkein tehtävä on olla asiakkaalle valmentaja, joka etenee ohjauksessa pienin askelin kohti asiakkaan autonomisen elämän kehittymistä (Hiilamo & Saari 2010, 166–167.)

Kurikan alueella on aloitettu kotiasumisohjaus silloisen Jalasjärven kunnan toimesta jo 1980–1990-lukujen taitteessa. Kun JIK liikelaitoskuntayhtymä aloitti vuonna 2015, laajeni toiminta

koko Kurikkaa koskevaksi. Kurikassa tuetun asumismuodon kehitysvammaisia asiakkaita on vuoden 2021 tammikuussa 27 henkilöä. Kotiasumisohjauksen asiakkaina on myös vammais-palveluasiakkaita sekä palveluissa usein väliinputoja-asemassa olevia neuropsykiatrisia ja autismin kirjon asiakkaita, kertoo Riskumäki-Mäenpää (2021).

Asumisohjaajan empaattisuus ja kyky asettua toisen asemaan korostuu asumisohjauksessa. Juujärvi, Myyry ja Pessa (2011, 81) kirjoittavat, että eettisesti sensitiivinen ihminen kykenee ottamaan roolin ja asettumaan toisen asemaan. Riskumäki-Mäenpää (2021) puolestaan toteaa, että kotiasumisohjaajalla on oltava taitoa ottaa vastaan herkällä korvalla kysymyksiä, joita asiakas pystyy tuottamaan. Asiakasta on osattava lukea pienistä nyansseista osatakseen tulkita esimerkiksi avun tarpeen tai pelon aiheen, sillä toisinaan kehitysvammaisen asiakkaan on hankalaa sanoittaa tuntemuksiaan. Juujärvi ym. (2011, 81) toteavat, että toiseen keskittyvä roolinotto on yllättävän vaikeaa, sillä on osattava siirtää oma näkökulma taustalle ja kyettävä eläytymään siihen maailmaan, jolla tavoin toinen ajattelee.

Kotiasumisohjaus mahdollistaa asiakkaan kotona asumisen mahdollisimman pitkään tai mahdollistaa sen, että kehitysvammaisen asiakas voi edes kokeilla siipiään itsenäisessä asumisessa (Riskumäki-Mäenpää 2021). Joskus asiakkaan pitää kokeilla erilaisia asumisvaihtoehtoja, että hänelle sopiva asumisvaihtoehto löytyy. Näiden avulla asiakas saa omakohtaisesti kokea, miltä tuntuu asua esimerkiksi asumisyksikössä tai itsenäisesti tuetussa asumismuodossa. Pitkäaikainen, asiakkaan tarpeenmukainen yksilöllinen asumisratkaisu vaatii yksilöllistä suunnittelua ja kartoitusta. (Karinen ym. 2016, 40.)

6 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄT JA TOTEUTUS

6.1 Tutkimusnäkökulma

Opinnäytetyössäni tarkastelen kehitysvammaisen asiakkaan kotiasumisojhausta asiakasnäkökulmasta sekä kotiasumisojhaajan tekemää ohjausta ammatillisesta näkökulmasta. Opinnäytetyössä pohditaan kehitysvammaisen asiakkaan asumisvalmennuksen prosessia ja muuttovalmennusta osana asumisojhausta siirtymävaiheiden aikana sekä kehitysvammaisen asiakkaan että kotiasumisojhaajan näkökulmasta.

Opinnäytetyöni tavoite on kotiasumisen ohjaajan monipuolinen työnkuvan kartoitus ja työmuodon tunnetuksi tekeminen. Sen tavoite on kerätä haastattelujen avulla itsenäisesti asuvien kehitysvammaisten asiakkaiden omakohtaisia kokemuksia kotiasumisojhauksesta ja kotiasumisojhaajien kokemuksia kotiasumisojhauksesta. Opinnäytetyöni tavoite on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat kotiasumisojhaukseen. Pyrin ottamaan selvää, kuinka hyvin asiakkaiden toiveet ja kotiasumisojhaus toimintana kohtaavat arjessa. Olen rajannut opinnäytetyön ulkopuolelle asumisyksikköjen ja laitospäiväkotien asumisen asiakkaina olevat kehitysvammaiset.

Opinnäytetyön haastateltaviksi on valikoitunut viisi tuetussa asumismuodossa asuvaa kotiasumisojhauksen kehitysvammaista asiakasta. Kaikkiaan kotiasumisojhauksen tuetussa asumismuodossa asuvia kehitysvammaisia asiakkaita on tällä hetkellä Kurikassa 27 henkilöä. Olen haastatellut opinnäytetyöhön myös kolmea vakituista kehitysvammaisten kotiasumisojhaajaa sekä kehitysvammapalveluiden esimiestä JIKistä Kurikan alueelta.

Itsenäisesti asuvien kotiasumisojhauksen asiakkaiden kertoma tieto on arvokasta, kokemusperäistä tutkimustietoa, joka tuo laajempaan tietoisuuteen kotiasumisojhauksen merkitystä kehitysvammaisille asiakkaille tuetussa asumismuodossa. Kotiasumisojhaajat ovat suhteellisen uusi ammattiryhmä, josta on vain vähän olemassa teoriaa, joten kotiasumisojhaajien haastatteluvastaukset tässä tutkimuksessa muodostavat arvokkaan tietoperustan. Kyseessä on kvalitatiivinen tutkimus.

6.2 Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus

Kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan laadullista tutkimusta. Kananen (2015) toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa tutkija tutkii hänelle vierasta ilmiötä eikä tiedä, mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Saadakseen ilmiöstä käsitystä, voi tutkimuskohteina olevia henkilöitä haastatella teemahaastatteluna. Myös laaja tutkimusaineisto tukee ilmiön ymmärtämisessä. (Kananen 2015, 128.) Laadullisen tutkimuksen valinta on oivallinen, kun ilmiöstä tiedetään vain vähän (mts. 70).

Laadullisessa tutkimuksessa osallistujien valintakriteerit kohdistuvat tiettyyn joukkoon. Laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmä ei voi olla tarkkarajainen, vaan sen tulee olla muuntautumiskykyinen tutkimuksen etenemisen aikana. Aineisto on uniikkia ja tulkinta on sen mukaista. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2018, 164.) Laadullisella tutkimuksella on mahdollista saada vähemmistön ääntä kuuluville (Puusa & Juuti 2020, 62). Tässä opinnäytetyössä kehitysvammaiset tuovat äänensä kuuluviin.

Laadullinen tutkimus on mahdollisimman kokonaisvaltaista. Se kuvaa tosielämää ihmisen elinympäristössä. Se on aineiston kokoamista ja tarkastelua laadullisesta näkökulmasta käsin havainnoinnin, keskustelujen, haastattelujen, teemahaastattelujen ja dokumentaatioiden perusteella. (Hirsjärvi ym. 2018, 164.) Laadullinen tutkimus tarkastelee teoriaa, kokemusta ja käytäntöä yhdistäviä tekijöitä. Tutkimustietoja voidaan esittää esimerkein tai tehdä teoriantal- taisia tyypittelyjä ilmiöistä. (Puusa & Juuti 2020, 59–60.) Jokainen haastateltava, haastatteluti- lanne sekä haastattelupaikka on ainutlaatuinen ja haastattelut tapahtuvat tilannesidonnaisesti (Kananen 2015, 71).

6.3 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu

Teemahaastattelu on tavallisimpia laadullisen tutkimuksen keruumenetelmiä. Teemoilla haas- tattelussa tarkoitetaan sitä, että asiasta keskustellaan laajasti. Haastattelut tapahtuvat kasvo- tusten (Kananen 2015, 148). Teemahaastattelun ydinasia on sen eteneminen teemoittain yleensä tutkijan ohjaamalla tavalla. Teemahaastattelulle on ominaista sen vuorovaikutukselli- suus. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.) Kun haastattelija ja haastateltava keskustelevat teemasta, siitä nousee lisää asioita ja uutta pohdittavaa keskusteluun. Teemahaastattelun tavoite on

saada haastateltavan kautta uutta tietoa ilmiöstä kysymällä tarkentavia kysymyksiä. (Kananen 2015, 148.)

Teemahaastattelun voi toteuttaa yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Teemahaastattelua edeltää aiheeseen tutustuminen, jolloin hankitaan etukäteen tietoa tutkittavasta asiasta. Ennalta on myös mietittävä, käsittelevätkö teemat ilmiötä sen laajuudessa. Tekniikkana teemahaastattelu kulkee teemoittain etenevästi, laajemmasta kokonaisuudesta pienempään ja yksityiskohtaiseen tietoon. (Kananen 2015, 148, 149–150.)

Kanasen (2015, 128) mukaan tavoitteena on tutkittavien oman kertoman kautta saada vastauksia teemoihin, sillä aina ei tiedetä mistä vastaus muodostuu. Hirsjärvi ja Hurme (2008) toteavat, että samaan teemaan voidaan vastata hyvinkin eri tavalla, mikä riippuu siitä, miten tutkittava tulkitsee teeman aiheen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

6.4 Teemahaastattelun toteutuminen

Tutustuin teemahaastatteluun kirjallisuuden avulla ennen haastattelujen tekoa. Tein myös yhden harjoitushaastattelun. Teemahaastattelu menetelmänä tukee sitä, että asiasta on hyvin vähän etukäteistietoa. Opinnäytetyön tavoite oli saada tietoa kotiasumisohjauksesta sekä kotiasumisohjaajien ammatillisen näkemyksen että kehitysvammaisten omakohtaisten kokemusten kautta. Teemahaastatteluluvan kysyin hakiessani tutkimuslupaa. Teemahaastattelun muodosta viestittelin sähköpostilla kehitysvammapalveluiden esimiehen kanssa. Haastateltaville asiakkaille lähetin etukäteen kirjeen sekä haastatteluosuostumuskaavakkeen teemahaastattelua varten kehitysvammapalveluiden esimiehen kautta toimitettavaksi. Kirjeessä (Liite 1) ja haastatteluosuostumuskaavakkeessa (Liite 2) kerroin, että haastattelu tulee opinnäytetyöhöni.

Haastateltavaksi valikoitui 27:stä tuetun asumismuodon kehitysvammaisesta kotiasumisohjauksen asiakkaasta viisi henkilöä kotiasumisohjaajien kautta. Kotiasumisohjaajat ilmoittivat minulle haastateltavista ja sopivat asiakkaan kanssa haastatteluajankohdaksi sopivat ajat. Sain kotiasumisohjaajilta haastateltavien asiakkaiden yhteystiedot ja menin sovittuna aikana suorittamaan haastatteluja haastateltavien kehitysvammaisten kotiin. Kaikki haastateltavat asiakkaat ovat aikuisia Kurikassa itsenäisesti asuvia kehitysvammaisia, joiden asumista tukevat kotiasumisohjaajat. Ammatillaisnäkökulmaa aiheeseen tuovat kolmen Kurikassa toimivan

kotiasumisohjaajan haastattelut sekä asiantuntijahaastatteluna toteutunut kehitysvamma palveluiden esimiehen haastattelu.

Ennen jokaista kehitysvammaisen asiakkaan yksilöhaastattelua kävin haastattelusuostumuskaavakkeen läpi yhdessä haastateltavan kanssa. Sen jälkeen haastateltava allekirjoitti haastattelusuostumuskaavakkeen. Haastateltavien kehitysvammaisten asiakkaiden haastattelut toteutin luontaisessa ja turvallisessa ympäristössä jokaisen asiakkaan omassa kodissa. Asiakshaastattelut sujuivat useimmiten lähes samalla kaavalla. Menin sovittuna aikana kehitysvammaisen asiakkaan luo hänen kotiinsa. Lähes poikkeuksetta hän pyysi minut keittiön pöydän ääreen istumaan haastattelun tekoa varten. Asiakas esitteli minulle mielellään omaa kotiaan ja hänelle mieluisia ja tärkeitä asioita, kuten valokuvia ja matkamuita tai kättensä töitä. Tämän jälkeen asiakas luki tai vaihtoehtoisesti minä luin hänelle haastattelusuostumuskaavakkeen sisällön ja asiakas vahvisti sen allekirjoituksellaan.

Tutkimuksen tukena käytin asiakkaita haastatellessani tukisanalaatikkoo (Liite 3) sekä tukikysymyslistaa (Liite 4). Tukisanalaatikkoon olin kerännyt teemoja, joiden ajattelin nousevan esiin kotiasumisohjauksessa. Pääteemoina tukisanalaatikossa olivat asuminen, kotiasumisohjaajan käynnit, käyntien merkitys, päivätyöaika, uusien asioiden oppiminen sekä muut tukipalvelut. Jokainen pääteema jakautui alateemoihin. Teemahaastattelun luontoisesti syvensin kysymyksiä esimerkiksi asiakkaan kertoessa itsenäisestä asumisestaan ja kotiasumisohjaajien käyntien sisällön merkityksestä. Teemahaastattelu antaa mielestäni tilaa haastateltaville kertoa heidän näkemyksiään paremmin kuin suoriin kysymyksiin vastaamalla. Teemahaastattelut sujuivat keskustelutyypisesti ja nostin esiin käsiteltäviä teemoja eri järjestyksessä, haastateltavan puheesta poimitun lausuman perusteella. Jos asiakas esimerkiksi kertoi asumisen pääteeman alla oman kodin merkityksestä ja siitä, että liitti kerrontaan kotiasumisohjauksen pysyvyyden, se toimi siltana kotiasumisohjaajan käyntien alateemaan työntekijöiden pysyvyys. (Ks. Liite 3.)

Kehitysvammaisten asiakkaitten teemahaastattelussa kiinnitin huomiota siihen, että esitin teemat asiakkaille selkeäsanaisesti ja ymmärrettävästi. Hirsjärvi ja Hurme (2008) korostavat haastattelun vuorovaikutteisuutta. Heidän mukaansa on huomioitava, että tutkijan ja tutkittavan lahjakkuus ja tyyli vaihtelevat (Hirsjärvi & Hurme 2008, 53). Joissakin asioissa minun piti tarkentaa asiakkaan kanssa keskustelemani aiheen asiasisältöä ja vaihtaa sanamuotoa. Kuulostelin, ymmärtääkö asiakas kysymyksen. Esitin silloin kysymyksen toisella tapaa. Myös asiakasvastauksen tasot vaihtelivat. Toiset asiakkaat tuottivat puhetta runsaasti, toiset vain vähän. Joskus

jouduin ohjaamaan asiakasta takaisin keskusteluun. Poimin sitaatteja tutkimusaineistosta mukaan opinnäytetyöhön.

Hirsjärvi ym. (2018) kirjoittavat, että sitaattien käyttö voi olla perusteltua, kun lähde on tyyliään tai sanavalinnaltaan niin epätavallinen ja naseva, että tutkija haluaa saada sitaatilla puhujan ”äänen” kuuluville. Sitaatin käyttöä voidaan perustella muun muassa merkityksellisellä sanonnalla, jonka haluaa säilyttää alkuperäisenä. Tästä esimerkkitalanteena voi olla kirjoittajan ajatuksien ja sanankäytön erittely. (Hirsjärvi ym. 2018, 120.) Sitaattien käytöllä todennetaan oikeellisuutta ja tulkintaa (Kananen 2015, 160).

Kehitysvammaisten haastattelujen tapaan, laadin kotiasumisohjaajille etukäteen tukikysymyksiä, jotka tukivat teemahaastattelua (Liite 5). Ne sisälsivät kysymyksiä kotiasumisohjaajan työstä, työn merkityksestä asiakkaan osallisuudelle työntekijän näkökulmasta sekä kotiasumisohjaajan työn kehittämisajatuksia. Kotiasumisohjaajien teemahaastatteluja varten lähetin kehitysvammapalveluiden esimiehen kautta yhteydenottopyynnöt. Kotiasumisohjaajien yhteydenottojen perusteella sovimme kotiasumisohjaajien haastatteluajankohdat. Kotiasumisohjaajien haastattelut sujuivat hyvin. Kotiasumisohjaajien haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina. Lisäksi asiantuntijahaastattelun opinnäytetyöhöni antoi JIKin kehitysvammapalveluiden esimies Ritva-Liisa Riskumäki-Mäenpää.

Sekä kehitysvammaisten asiakkaiden, kotiasumisohjaajien että kehitysvammapalveluiden esimiehen haastattelut äänitin sanelimeen, jonka asetin yleensä pöydälle. Asiakashaastattelujen aikana liikuimme myös muissa huoneissa asiakkaan kotona, mutta sanelimeen tallentui selkeää keskustelua. Sanelin ei häirinyt keskustelua ja haastattelut sujuivat rauhallisesti, lähes keskeytyksettä.

Kehitysvammaista henkilöä haastateltaessa voi puheen tuottamisessa olla jonkin verran haasteita. Haastattellessani asiakasta keskityin täysin asiakkaan sanomaan, joka toisinaan jäi avoimeksi. Tällöin pyysin asiakasta syventämään vastausta. Haastatellessa asiakkaita, huomasin, että jos ymmärtämisessä ja sanojen tuottamisessa oli ongelmia, asiakas käytti kiertoilmaisua. Esimerkiksi kysyessäni asiakkaalta, mitä sinä teet kotiasumisohjaajan kanssa, kun hän tulee sinun luoksesi, hän vastasi:

Jaa nekö, ne siivoo... ja kauppaan joskus, jos jääkaappi on tyhjä ja jotakin. Kyllä säkin kauppas käyt. Ohjaajan kengät tua. (A4)

Tässä tilanteessa vastauksen voi tulkita esimerkiksi siten, että tässä kehitysvammaisen asiakas kertoo kotiasumisohjaajan siivoavan asiakkaan luona ja asiakkaan käyvän hänen kanssaan ruokaostoksilla, kun ruoka on lopussa. Asiakas toteaa minunkin käyvän kaupassa. Kun asiakas viittaa eteisessä oleviin ohjaajan kumisaappaisiin, hän osoittaa ohjaajan auttavan häntä suihkussa käynnissä. Asiakkaan kerronnasta voidaan siis päätellä, että hän tarvitsee oman kertomansa mukaan kotiasumisohjaajalta tukea ainakin kotinsa siisteyden pitämisessä, kaupassakäynnissä ja pesuissa.

6.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen lähtökohta on kunnioittaa ihmisarvoa. Tutkimukseen osallistujat päättävät itse, haluavatko he osallistua tutkimukseen ja osoittavat täten itsemääräämisoikeuttaan. Etukäteen mietitään, miten haastattelua varten tarvittava suostumus hankitaan ja mitä tietoa osallistujille kerrotaan tulevasta haastattelusta sekä kartoitetaan mahdolliset riskitekijät, joita tutkimukseen osallistuminen voisi tuoda mukanaan. (Hirsjärvi ym. 2018, 25.) Haastateltavaksi valikoidaan henkilöt, jotka ovat osallisia tutkittavassa ilmiössä (Kananen 2015, 145). Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien määrä perustuu aineistoon ja tutkimusongelmaan. Saturaation saavuttamiseksi tarvitaan jatkuvaa vuoropuhelua aineistonkeruun ja analyysivaiheen kanssa. Tietoa analysoidaan koko tiedonkeruun ajan. (Kananen 2015, 146.)

Olen toteuttanut opinnäytetyön siten, että haastateltavien anonymiteetti säilyy. Anonymiteetti tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että tutkimukseen osallistuvien henkilöiden nimiä ei julkaista haastatteluvastauksien yhteydessä (Eettiset periaatteet ja tietosuojat, [viitattu 2.4.2021]). Prosessiin on kuulunut yhteydenpito sekä kotiasumisohjaajien että kehitysvamma palveluiden esimiehen kanssa. Sekä asiakkaat että kotiasumisohjaajat ovat allekirjoittaneet haastattelusuostumuksen, jonka yhteydessä asiakkaat ovat saaneet kauttani informaatiota anonymiteetin säilymisestä eli olen kertonut heille, että nimet, osoitetiedot ja kaikki tutkimusaineisto ovat vain opinnäytetyön prosessia varten ja ne tuhoetaan, kun opinnäytetyöni on hyväksytty. Anonymiteetin säilymiseksi poimitut sitaatit olen erotellut siten, että kotiasumisohjaajien vastaukset erotellaan sulkumerkkien sisään isolla O-kirjaimella ja numerolla, esimerkiksi (O1). Haastattelussa anonymiteetin järjestämiseksi numerojärjestys ei kuitenkaan määräydy haastattelun toteuttamisen ajankohtien mukaan. Kehitysvammaisten kotiasumisohjauksen asiakkaiden sitaatit olen erotellut sulkujen sisään isolla A-kirjaimella ja numeroinnilla, esimerkiksi (A2), jota ei voi verrata

haastatteluajankohtaan anonymiteetin säilymiseksi. Haastattelut olen suorittanut luottamuksellisesti. Kahden haastattelun kohdalla haastattelutilanne keskeytyi toviksi, kun huoneessa kävi ulkopuolinen henkilö. Puretut haastattelut tallensin tietokoneeni tiedostoihin eikä kukaan muu ole päässyt niitä näkemään. Tekstin kirjoittamisessa pyrin puolueettomuuteen ja siihen, että vastaukset pysyvät totuudenmukaisina.

6.6 Aineistolähtöinen analyysi

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston tulkinnassa tutkijan tavoite on haastatteluaineistojen avulla saada onnistunutta tulkintaa. Samaa tekstiä voi tulkita eri tavalla ja eri näkökulmista. Onnistunut tulkinta tuo tutkimuksen lukijalle selväksi asioita, joista käsin tutkija on aihetta käsitellyt. Kun lukija lukee tutkimusta, muodostaa hän käsityksen tutkijan tulkinnan kautta. Voidaan selittää, miksi juuri tähän tulkintaan on päädytty ja asiasta kirjoitetaan tarkka selitys. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 151). Kuvioon 3 olen kuvannut analyysin vaiheita.

Kuvio 3. Analysointikuvio.

Ensimmäisessä analyysin vaiheessa aineisto litteroidaan eli äänitteet, kuviot tai videot muunnetaan tekstimuotoon puhtaaksikirjoittamalla teemahaastattelussa saatu tieto sanasta sanaan (Kananen, 2015, 160). Olsson ja Sörensen (2001) toteavat, että tavallisesti haastattelut

kirjoitetaan sanasta sanaan. Tällöin muun muassa kaikki huokaukset, naurut ja tauot kirjoitetaan ylös. (Olsson & Sörensen 2001, 99.)

Litteroin haastattelun yleensä myöhemmin haastattelupäivänä. Se auttoi minua muistamaan haastattelutilanteita ja niissä tekemiäni havaintoja. Hirsjärvi ym. (2018) kirjoittavat, että erityisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään monella tavalla monivaihteisesti ja rinnakkaisesti haastatteleamalla ja havainnoimalla. He kehottavat ryhtymään aineiston keräämisen jälkeen analysoimaan tuoreeltaan aineistoa, jolloin tutkija on inspiroitunut ja hänen on helpompi lisätä ja selventää aineistoaan tarpeen vaatiessa. (Hirsjärvi ym. 2018, 223.) Ensimmäiseen versioon kirjoitin tauot, äännähdykset ja muun muassa naurahdukset. Kuuntelin tuoreeltaan haastattelut läpi tarkastellen ja lisäten huomioita, joita haastattelun aikana olin havainnut. Haastattelujen ja ensimmäisen vaiheen tekstiä tuli yhteensä noin 25 sivua. Jokaisen sanelun purkuvaiheeseen kului aikaa arviolta kaksi tuntia. Aineiston litteroinnin eli puhtaaksikirjoitusvaiheen jälkeen luin haastatteluja useaan kertaan.

Luokittelemalla tehdään analyysiä laadullisen tutkimuksen aineistosta. Se toimii tutkimuksen raamina. Sen avulla voi myöhemmässä vaiheessa tulkita, yksinkertaistaa ja tiivistää haastattelua. Luokittelujen avulla aineiston osia voidaan verrata toisiinsa ja niistä voidaan koota teoriaa. Teorian muodostuksen lisäksi niiden avulla voidaan löytää aineistosta pääkohtia ja keskeisiä näkökulmia. (Hirsjärvi & Hurme 2008,147.) Luokittelu on välivaihe analyysin koostamisessa. Kun aineistoa luokitellaan ja luokkia yhdistellään, voi niissä esiintyä säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuutta. Toisaalta luokat voivat myös olla toisistaan eroavia ja vaihtelevia. (Hirsjärvi & Hurme 2008,149).

Seuraavassa vaiheessa aloin tehdä huomioita, mitä aineistosta nousi esiin. Huomasin, että aineistosta tuli esille yhteneväisiä tekijöitä sekä kehitysvammaisten asiakkaiden kesken että kotiasumisohjaajien kesken. Monissa kehitysvammaisten asiakkaiden vastauksissa korostettiin samoja asioita. Myös kotiasumisohjaajien vastauksissa nousi toistensa kanssa samankaltaisia vastauksia esiin. Aloin jäsenellä ja ryhmitellä näitä vastauksia.

Tutkijan on kyettävä tarkastelemaan aineistoa siten, että hän jättää ne epäolennaiset seikat pois tutkimusaineistosta, jotka eivät tue tutkimustehtävää (Kiviniemi 2001, 68, 78–79). Myös Hirsjärvi ja Hurme (2008) kehottavat miettimään, onko kaikki haastattelussa esiin tullut aineisto

relevanttia, tukeeko se aineiston ymmärtämistä vai venyttääkö se tutkimusta liian pitkäksi. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 146).

Olin ajatellut, että teemoissa korostuisivat työajat sekä erikseen ammattilaisten ja asiakkaiden näkökulmat, mutta luettuani aineistoa useampaan kertaan päädyin seuraavanlaisiin jaotteluihin. Aluksi hahmottelin kaksi ajatuskarttaa, joista toisen teema oli koti ja asuminen, jota tarkastelin asiakasnäkökulmasta. Toinen ajatuskartta oli kotiasumisohjaus, jota tarkastelin ammattilaisnäkökulmasta. Asumista tarkastelin ensimmäisen ajatuskartan kautta pääasiallisesti kehitysvammaisten asiakkaiden näkökulmasta teemahaastattelusta saadun aineiston perusteella. Toisen ajatuskartan tein kotiasumisohjauksen sisällöstä kotiasumisohjaajien ja asiantuntija-haastattelun pohjalta. Kolmanteen karttaan merkitsin sekä ammattilaisten että asiakkaiden teemahaastattelussa esiin tulleita yhdistäviä tekijöitä. Lopulliset teemat opinnäytetyön tutkimusaineistosta muodostuivat monimuotoisten kokeilujen kautta.

Ensimmäinen pääteema on kotiasumisohjaus itsenäisen asumisen tukena, joka sisältää opinnäytetyöhön haastattelemieni asiakkaiden taustatietoja. Sen ensimmäinen alateema on kotiasumisohjauksen ja itsenäisen asumisen merkitys asiakkaan näkökulmasta. Toinen alateema on arjen toimintojen tuki, jota tarkastellaan sekä kotiasumisohjaajan että asiakkaan näkökulmasta. Arjen toimintojen tuen alateemoina ovat älypuhelimien käytön opastus, kellonaikojen ymmärtämisen havainnollistaminen kotiasumisohjaajan tehtävänä, säänmukaisen pukeutumisen ohjaus ja rahan käytön tuki. Kolmannessa alateemassa tarkastellaan kotiasumisohjaajan moniammatillista yhteistyötä sekä kotiasumisohjaajien että asiakkaiden näkökulmasta. Neljäs alateema on keskustelukumppanuus, jota tarkastellaan sekä asiakkaiden että ammattilaisten näkökulmista. Viidentenä alateemana on kotiasumisohjaajan tuella virikkeitä arkeen. Kuudentena eli viimeisenä arjen toimintojen tuen alateemana on kotiasumisohjauksen toiveiden ja toiminnan kohtaaminen.

Toinen pääteema on osallisuus ja itsemääräämisoikeus kotiasumisohjauksessa, jonka ensimmäisessä kappaleessa tarkastellaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta THL:n määritelmän kautta. Sen ensimmäinen alateema on osallisuus yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista. Siinä tarkastellaan kehitysvammaisen asiakasosallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista yksilönäkökulmasta sekä yhteisöllisestä näkökulmasta muun muassa työyhteisön ja sosiaalisen verkoston kautta. Alateemassa tarkastellaan myös yhteiskuntaosallisuuden

toteutumista. Toinen alateema on osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden ammatillinen näkökulma, jota tarkastellaan kotiasumisohjaajien ja heidän esimiehensä kertoman kautta.

Kolmanneksi pääteemaksi muodostui kotiasumisohjauksen ammatillinen näkökulma, jossa sekä kotiasumisohjaajat että heidän esimiehensä kertovat kehitysvammaisten kanssa tehtävästä kotiasumisohjauksesta. Sen ensimmäiseksi alateemaksi muodostui kotiasumisohjaajien työnkuvaus, joka perustuu kotiasumisohjaajien teemahaastattelujen ja heidän esimiehensä kerrontaan. Toinen alateema kotiasumisohjaajien taitovaatimuksista on koottu tutkimusaineiston perusteella. Työn hyvät puolet ja kehitettävät asiat kotiasumisohjauksessa on kolmas alateema, joka on muotoutunut kotiasumisohjaajien tutkimusvastausten perusteella. Viimeiseksi alateemaksi nousi kotiasumisohjauksen kehittämisajatuksia. Se on jakautunut vielä neljään alateemaan. Nostin tähän mukaan yhdeksi alateemaksi asiakastoiveet. Toisena alateemana on kotiasumisohjaajien toivoma sijaisreservi. Kolmantena alateemana on kirjaamisjärjestelmä ja viimeisenä alateemana on kotiasumisohjaajien oman työn kehittäminen. Seuraavissa kappaleissa 7, 8 ja 9 tarkastellaan tutkimustuloksia.

7 KOTIASUMISOHJAUS ITSENÄISEN ASUMISEN TUKENA

Kotiasumisohjauksen tavoitteena on tukea asiakasta niin, että asiakas selviytyy arjessaan itsenäisesti. Hän voi olla joissakin asioissa hyvinkin omatoiminen ja vastaavasti toisissa asioissa tarvita apua. Kehitysvammaisen henkilön tarvitsema apu ja tuki arjessa on riippuvainen hänen toimintakyvystään. Kotiasumisohjaaja on kehitysvammaisen asiakkaan arjen tukihenkilö.

Opinnäytetyöhön haastattelemani asiakkaat (yksi mies ja neljä naista) ovat keski-ikäisiä tai sen ylittäneitä kehitysvammaisia. Itsenäistä asumista edeltävästi haastateltavat asiakkaat kertoivat asuneensa joko lapsuuden perheessä, elämänkumppanin kanssa tai yhteisessä asunnossa toisen asiakkaan kanssa. Itsenäinen asuminen on voinut olla asiakkaan haaveena jo kauan.

Mä päätin silloin jo, kun mä lähdin tuolta erityisammattikoulusta pois, että jossakin vaiheessa muutan omaan asuntoon, mutta mä en puhunut siitä oikeastaan kellekkään mitään, muuta kun sitten kun oli pakko. (A2)

Kun muut sisarukset olivat lähteneet kotoa niin sitten mäkin päätin, että ... mä näytän, kyllä mäkin pääsen johonkin päin. Mä muutin sinne xxx [paikan nimi]. (A3)

Asiakkaista neljä on asunut pitkään yksin ja yksi asiakas on asunut alle vuoden omassa kodissa. Tämä heijastuu kotiasumisohjauksen tarpeeseen siten, että vähemmän aikaa itsenäisesti asunut asiakas tarvitsee enemmän ohjausta ja tukea kuin pidempään itsenäisesti asuneet asiakkaat.

7.1 Kotiasumisohjauksen ja itsenäisen asumisen merkitys

Kehitysvammaiset asiakkaat vaikuttavat tyytyväisiltä kotiasumisohjaukseen. He puhuvat lämpimään sävyyn kotiasumisohjaajistaan kutsuen heitä etunimillä. Asiakkaat pitävät siitä, että kotiasumisohjaajat käyvät asiakkaiden luona päiväaikaan. Kaksi vastaajaa viidestä toivoivat, että kotiasumisohjaajan käynti voisi toteutua vaihtoehtoisesti ilta-aikana.

Jokainen haastateltava asiakas kertoo arvostavansa itsenäisen asumisen tuomaa omaa vapautta. Vastauksissa nousee esiin mahdollisuus mennä nukkumaan haluamanaan aikana ja elää ainakin viikonloppuisin omassa rytmisä. Asiakkaiden vastauksissa nousee esiin myös

vapaus tehdä omassa kodissaan asioita oman mielen mukaan. Haastattelujen perusteella on selvää, että asiakkaat ovat tyytyväisiä oman kodin tuomaan itsenäisyyteen.

Saa tehdä niin kuin itse haluaa, ei oo kenellekään tilivelvollinen mistään. (A1)

Saa itte kattoo tv:tä. Kukaan ei tuu sanomaan: ”paa se kiinni.” (A4)

Saa olla niinkun itte haluaa. Saa mennä nukkumaan silloin kuin huvittaa. Ainakin viikonloppuisin tuloo valvottua. (A5)

Kotiasumisohjauksen asiakkaita haastatellessani keskustelimme mahdollisista yksin asumisen huonoista puolista. Yksin asumisen huono puoli oli erään asiakkaan kertoman mukaan naapurista viikonloppuisin kantautuva meteli. Useimmat haastattemieni asiakkaiden kodit sijaitsevat kuitenkin rauhallisilla alueilla. Itsenäisesti asuvat asiakkaat kertoivat toisinaan kokevan myös yksinäisyyttä.

7.2 Arjen toimintojen tuki

Itsenäisesti asuvan kehitysvammaisen arjessa kotiasumisohjauksella on suuri merkitys. Kotiasumisohjaaja tukee asiakasta arjen askareissa. Kaikki haastatellut kotiasumisohjaajat totesivat esimerkiksi viikkosiivouksen suunnittelun kuuluvan heidän työhönsä. Asiakkaat ovat melko omatoimisia siivouksessa, mutta monen asiakkaan kerronnassa nousi esiin kotiasumisohjaajan tuen tarve niissä asioissa, joihin ei itse kykene. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi avun tarve tiskaamisessa tai petivaatteiden vaihdossa.

Me siivotaan xxx [kotiasumisohjaajan nimi] kanssa yhdes. (A2)

En mä mattoja vie, kyllä mä pölyjä pyyhkin. Joskus xxx [kotiasumisohjaajan nimi] on tuos tiskannutkin, vaikka mä oon pessy paikkoja, niin sekin pesee vielä. (A1)

Asiakkaat kertovat saavansa apua esimerkiksi pyykkihuoltoon kotiasumisohjaajalta. Kotiasumisohjaaja ohjaa asiakasta pyykkikoneen käytössä. Kotiasumisohjaaja voi tukea myös hygienian hoidossa, sillä kaikki asiakkaat eivät pysty omatoimisesti huolehtimaan hygieniastaan.

Tavallansa sitä opettaa sitä asiakasta huolehtimaan itsestensä hygieenisesti, sitä opettelu. (O2)

Kehitysvammaisella asiakkaalla voi olla lääkityksiä esimerkiksi johonkin kansansairauteen. Tällöin kotiasumisohjaaja huolehtii myös asiakkaan lääkkeiden jaosta lääkeluvan varaisesti. Lääkeluvan saamiseksi kotiasumisohjaajan on suoritettava lääkehoidon opintoja ja läpäistävä lääkelupatentti, jota päivitetään säännöllisesti. Kehitysvammaisen voi tarvita lisäksi kotiasumisohjaajan tukea ja ohjausta muissa arjen askareissa, joista kerron lisää seuraavissa kappaleissa.

Älypuhelimien käytön opastus. Kehitysvammaisen on hyvä osata käyttää älypuhelinia ja sen käytössä kotiasumisohjaajalla on tärkeä tehtävä. Eräs haastateltava näytti minulle yöpöydällä olevaa puhelintaan, mutta kertoi, että ei osaa vielä käyttää sitä. Hän kertoi läheisensä soittavan siihen toisinaan. Asiakas totesi, että kotiasumisohjaaja opettaa hänelle puhelimen käyttöä. Puhelimen avulla pidetään yhteyttä läheisiin esimerkiksi ongelmatilanteissa.

En vielä osaa käyttää sitä. Xxx [Kotiasumisohjaajan nimi] opettaa sitä...xxx [lähiomainen] soittaa siihen joskus. (A4)

No sitten mä aika paljon soittelen justihin näitten xxx [lähiomaisien] kanssa, kun mulle tulee jokin tenkkapoo, etten mä itte honaa aivan kaikkia. (A2)

Mielestäni puhelimen käytön osaaminen on oleellinen turvallisuustekijä, jota taidon asiakas tarvitsee. Tällöin hän voi esimerkiksi hälyttää apua tarpeen vaatiessa. Puhelin on myös tärkeä yhteydenpitoväline. Esimerkiksi WhatsApp-videopuhelujen avulla asiakas voi nähdä kaukana asuvan läheisen, jota ei ehkä muutoin ole mahdollisuus kovinkaan usein tavata.

Kellonaikojen ymmärtämisen havainnollistaminen kotiasumisohjaajan tehtävänä. Kehitysvammaisella voi olla vaikeuksia myös kellonaikojen ymmärtämisessä. Kotiasumisohjaajalla on tällöin tärkeä tehtäväkuva suunnitella asiakkaalle soveltuvaa tapaa ymmärtää kellonaikoja ja aikaa paremmin. Tällöin asiakas tietää esimerkiksi, mihin aikaan hän valmistautuu työpäikälle menevään kyytiin. Kolme haastateltavista kertoo ymmärtävänsä kellonaikoja. Eräs asiakas hahmottaa kellonaikojen ymmärtämisen ensisijaisesti tv-ohjelmien alkamisaikojen sekä kotiasumisohjaajan saapumisaikojen mukaan. Eräs asiakas kertoo ymmärtävänsä kellonaikoja hyvin vähän. Kotiasumisohjaaja on tässä kellonaikojen ohjaamisessa tärkeässä roolissa.

Kotiasumisohjaajan tuella asiakas oppii ymmärtämään hänen arjessaan merkityksellisiä kella-aikoja.

Säänmukaisen pukeutumisen ohjaus. Kehitysvammaisella ei välttämättä ole kykyä arvioida, miten pukeutua säänmukaisesti oikein. Asiakkaan säänmukaisen pukeutumisen ohjaaminen on yksi kotiasumisohjaajan monista tehtävistä. Hän ohjeistaa asiakasta siten, että asiakkaalle muodostuu käsitys pukeutua tilanteen mukaan. Kotiasumisohjaaja myös huolehtii, että asiakkaan talvi- ja kesävarusteet ovat asianmukaiset.

Rahan käytön tuki. Kehitysvammaisilla voi olla puutteelliset rahankäyttötaidot ja rahan määrän arviointi voi tuottaa vaikeuksia. Kotiasumisohjaajien ja kehitysvammaisten asiakkaiden vastauksissa nousi esiin tuen tarve raha-asioiden hoitamisessa. Eli mitä tietyllä summalla saa, paljonko jokin asia maksaa. Kotiasumisohjaaja on asiakkaan tukena kauppa-asiointissa. Haasteltavat asiakkaat kertoivat joiltain osin suoriutuvan itsenäisesti ruokaostoksilla käymisestä, mutta esimerkiksi isompia ostoja he totesivat tekevänsä kotiasumisohjaajien kanssa. Kotiasumisohjaaja ohjaa asiakasta tuotteiden tunnistamisessa ja maksamisessa.

Se on hyvin yksilöllistä. Osalla voi olla niin, että tarttee kauppa-asiointiin ja rahakäsittelyyn apua ja käyn hänen luona vaikka joka toinen viikko. (A1)

Asiakkailla voi olla omia epärealistisia toiveita hankinnoissa ja niissä kotiasumisohjaaja auttaa asiakasta hahmottamaan rahan arvoa. Ohessa kaksi kotiasumisohjaajan kertomaa esimerkkitalannetta.

Toiveita kuullaan, se on se punainen lanka siellä, ja niinku, jos haluaa jotain ekstraa ja hyvää, sitä yritetään järjestää, jos on rahatilanne sellainen. Sun pitää olla tietoinen, mikä asiakkaan rahatilanne on, ja opettaa siihen järjestettyyn rahankäyttöön, että nyt ei voi kaikkea saada. (O2)

Pyritään neuvomaan ja ohjaamaan järkeviin ratkaisuihin. Vois ajatella niin kuin rahan käytön paljolti, että osalla ei oo mitään kuusaa rahan käytöstä, vaikka yksin asuu. Moni haluais mennä usein ostoksille. Niin että, kun sulla on vain tämän verran rahaa, ei voida mennä, kun sun pitää vaikka vielä kolme viikkoa pärjätä ja ostaa ruuat tänne. (O3)

Kehitysvammaisen asiakas voi tarvita tukea pankkikortin käyttöön. Osa haastateltavista kertoo käyttävänsä pankkikorttia, mutta jokaiselle haastateltavalle sen käytön osaaminen ei ole

itsestäänselvyys. Tällöin kotiasumisohjaaja opastaa asiakasta pankkikortin käytössä. Asiakasvastauksissa nousee esiin pelko henkilökohtaisen pankkiasiointipalvelun loppumisesta.

En tiedä mihinkä se sitten menee, jos nuo pankit lakkaa ja pitää ottaa kortti. Se on kyllä niin hankalaa, mun olis pitänyt ottaa kortti jo ajat sitten. Mä en ottanut sitä vielä. Mä en oo opetellu sitä. (A1)

7.3 Kotiasumisohjaajan moniammatillinen yhteistyö

Kotiasumisohjaaja toimii moniammatillisessa yhteistyössä asiakkaan asioissa monella tavalla. Hän osallistuu yleensä alkupalaveriin, jossa mietitään yhdessä asiakkaan ja hänen läheisten kanssa, millä tavalla kotiasumisohjausta ryhdytään toteuttamaan asiakkaan kohdalla.

Kotikäyntien aloitus perustuu siihen, että mä oon aina mukana palvelusuunnitelmapalaverissa. Siellä keskustellaan asiakkaan elämäntilanteesta ja siitä mihin palvelun tarve perustuu. Usein mukana siinä palaveris on tää asiakas itte, ja sitten voi olla omainen ja sosiaaliohjaaja, joka kirjaa sen ja tekee päätöksen näistä mun käynneistä. (O1)

Sekä kotiasumisohjaajat että asiakkaat nostavat esille vastauksissaan, että kotiasumisohjaaja tukee asiakasta asioinnissa toimien asiakkaan yhdyshenkilönä. Kotiasumisohjaaja hoitaa asiakkaan osoitteenmuutokset, vakuutusasiat ja vuokrasopimukset, jos asiakkaalla ei ole edunvalvontaa. Jos asiakkaalla on edunvalvonta, kotiasumisohjaaja huolehtii asiakkaan laskujen lähettämisestä edunvalvojalle. Kotiasumisohjaaja toimii asiakkaan ja hänen työpaikkansa yhdyshenkilönä asiakkaan asioissa. Hän voi toimia yhdyshenkilönä myös asiakkaan mahdollisen kuljetuspalvelun järjestämisessä kodin ja työpaikan välille. Kotiasumisohjaaja tekee yhteistyötä muun muassa lääkärin ja hoitohenkilökunnan kanssa, esimerkiksi fysioterapia- ja apuvälineasioissa.

... kuljetuspalvelun hakeminen tai vammaispalvelun hakeminen asiakkaalle mitä nyt on mahdollisuutta saada, esim. tukikentkiä, apuvälineiden hankkimista. (O2)

Ja sitten hoitaa asioita, kun mä en pysty kaikkia asioita hoitamaan. Mun xxx (lähiomainen) on alkanut edunvalvojaksi ja on nähnyt tämän ohjaajan, kysynyt puhelinnumeronkin, jotta ne saa soitella keskenänsä, jos on jotakin.. (A1)

Kotiasumisohjaaja tukee asiakasta lääkärissä käynnillä ja on vastaanotolla toisena henkilönä vastaanottamassa tietoa, jolloin hän voi perehtyä parhaiten asiakkaan tilanteeseen ja kerrata asiakkaan kanssa lääkäriltä saatua informaatiota ja sen käytännön vaikutuksia. Kotiasumisohjaajat kertovat, että he hoitavat ajanvarauksen lisäksi asiakkaiden apteekkiasiointeja. Yksi kotiasumisohjaaja totesi, että mikäli asiakkaalla diagnosoidaan sairauksia, kotiasumisohjaaja perehtyy asiakkaan kanssa siihen, miten todettu sairaus vaikuttaa asiakkaan elämässä.

Oon käynyt ennen tätä terveystieteidenkeskuksessa, mutta sitten kun xxx [kotiasumisohjaajan nimi] tuli kuvioihin, oon käynyt xxx [kotiasumisohjaajan nimi] kanssa siellä. (A2)

Jos on jotain uusia sairauksia diagnosoitu, niin sitten ollaan perehdytty niihin ja käyty sitä polkua yhdessä. (O1)

Työ sisältää lääkärissä käyntiä, lääkkeiden jakoa, sitten tietysti pitää olla siihen luvat. (O2)

7.4 Keskustelukumppanuus

Kotiasumisohjaaja on kehitysvammaisen asiakkaan arjen tukihenkilö, mutta on myös erittäin merkittävä keskustelukumppani asiakkaan murheissa ja iloissa. Kotiasumisohjaajat totesivat, että pitkän asiakassuhteen tuoman kokemuksen kautta he oppivat tuntemaan asiakkaansa paremmin ja huomaavat pienistäkin eleistä ja kerronnasta, missä mennään.

Asiakkaat kokevat kotiasumisohjaajan käynnit merkittävänä sosiaalisena tapahtumana. Tämä tulee esille sekä asiakkaiden että kotiasumisohjaajien kerronnassa.

Sen ei tarvitse olla niin valtavaa tekemistä ja vouhotusta. Sitten kun koti-työt on tehty, voidaan vähän parantaa maailmaakin. Sitten voidaan pohtia sellaisia askarruttavia asioita yhdes. (O1)

Se on myös sitä yhdessäoloa, ja mitä olis kiva muutenkin tehdä kuin tätä arkea. (O2)

Joskus istutahan ja jutellahan. (A1)

Että mulla on juttukaveria täällä sitten jonkun aikaa. Vaikka olen itte aika hiljainen, niin sitten kun pääsen alkuun, jutustan vaikka mitä. Sanoaanko, että se on parasta, että me pystytään puhumaan toisillemme melkein mitä vaan. (A2)

Elämänpiiri kapenee läheisten kuolemien ja sairauksien myötä. Kotiasumisohjaaja ei kuitenkaan voi korvata lähisukulaista, mutta voi tuoda ammatillista tukea asiakkaan arkeen. Opin näytetyöhöni haastattelemillani asiakkailla on elämänhistoriaa takana vuosikymmeniä. He kertoivat, miten suuressa merkityksessä heille ovat lapsuudenperhe, sisarukset ja vanhemmat. Asiakkaat kokevat sukulaisuussuhteet tärkeinä. Asiakkaat kertoivat myös, miten he kokevat sen, kun äidin tai isän toimintakyky tai muisti heikkenee tai vanhempi/vanhemmat, sisaruksia tai elämänkumppani on jo siirtynyt ajasta iäisyyteen. Asiakkaat esittelivät minulle valokuvien kautta elettyä elämää. Myös työ toimintakeskuksessa on tärkeä sosiaalisten kontaktien ylläpitämisen ja elämänsisällön kannalta. Eräs asiakas totesi, että vaikka hän on jo vanha, käy hän edelleen töissä toimintakeskuksessa. Hän jatkoi, että ilman toimintakeskuksen tarjoamaa työtä päivien sisältö olisi yksinäistä television katselua ja edestakaisin sisällä ja ulkona kulkemista. Valokuvien esittely herätti runsasta keskustelua, muisteluita ja tunteita tukien asiakkaiden kertomuksia.

Monella asiakkaalla on kodin ulkopuolisia kontakteja vain vähän. Joillekin asiakkaille vierailu asumisyksikössä voi olla vaihtoehto esimerkiksi yksinäiselle joulunvietolle. Sekä asiakkaat että kotiasumisohjaajat kertovat asiakkaiden yksinäisyydestä. Yksi asiakkaista kertoo, että hänen luonaan käy Tukiliiton kautta ystävä. Monelle asiakkaalle, ikään katsomatta, kotiasumisohjaaja voi kuitenkin olla ainoa läheinen ihminen.

Vaikka on nuoria asiakkaita, ja ajatellaan, että niillä on omaiset, ei näin välttämättä oo. (O3)

No välillä on vähän yksinäistä ja hiljaista. (A5)

Kotiasumisohjaajan käynti on odotettu tapahtuma. Lähes jokainen asiakas kertoi minulle päivän, jolloin kotiasumisohjaaja seuraavan kerran tulee. Mitä pidempään sama kotiasumisohjaaja käy asiakkaan luona, sitä luottamuksellisemmaksi asiakassuhde muodostuu. Tuolloin asiakas uskaltautuu kertomaan kotiasumisohjaajalle myös mieltä painavista asioista. Tämä oli nähtävissä myös asiakkaiden vastauksissa. Asiakkaat perustelivat toiveitaan muun muassa siten, että tuttujen työntekijöiden kanssa on helppo keskustella luottamuksellisesti. Tutustumisen uuteen työntekijään ei tapahdu hetkessä.

Mä en ainakaan tykkää siitä, että se vaihtuu alvariinsa. Sen täytyy olla hyvää. Muuten tuloo riitaa. (A2)

7.5 Kotiasumisohjaajan tuella virikkeitä arkeen

Kotiasumisohjaaja luo virikkeitä arkeen. Kotiasumisohjaaja käy asiakkaan kanssa esimerkiksi uimahallissa tai keilaamassa. Moni asiakas kertoi viettävänsä vapaa-aikaa kotona tv:n, radion, lukemisen tai käsitöiden parissa. Joillekin ristikot ja pasianssin pelaaminen oli puuhaa, jota voi tehdä yksin, ellei kaveria ole. Kodin ulkopuolisia harrastustoimintoja ovat esimerkiksi kerhot, kuorolaulu ja karaoke.

Kehitysvammaisen asiakkaalla voi kuitenkin olla iso kynnyks aloittaa uutta harrastusta, jolloin kotiasumisohjaaja voi olla mennä asiakkaan tueksi ensimmäisille harrastuskerroille. Tällöin asiakas voi rohkaistua jatkamaan harrastusta omatoimisesti. Yksi kotiasumisohjaaja kertoo, että hän on ollut asiakkaan mukana uuden harrastuksen aloituksessa, mikä on rohkaissut asiakasta jatkamaan yksin uuden harrastuksen parissa.

7.6 Kotiasumisohjauksen toiveiden ja toiminnan kohtaaminen

Kotiasumisohjaajien vastauksissa nousi esiin asiakkaiden toiveiden ja toiminnan kohtaaminen. Eräs kotiasumisohjaaja kiteytti toiveiden ja toiminnan kohtaamisen olevan kotiasumisohjauksen ”punainen lanka”. Myös Riskumäki-Mäenpää (2021) totesi, että välttämättä asiakkaan haaveet ja unelmat eivät aina toteudu, mutta kotiasumisohjauksella voidaan toteuttaa kehitysvammaisen asumiseen ja elämiseen liittyviä pieniäkin palasia (Riskumäki-Mäenpää 2021).

Kotiasumisohjaaja keskustelee asiakkaan kanssa toiveista ja toiminnasta asiakaslähtöisesti. Asiakaskäyntien määrä riippuu siitä, paljonko kehitysvammaisen asiakas tarvitsee tukea ja ohjausta arkeensa. Kehitysvammaisen asiakas voi tarvita paljon tukea, jolloin hänen luonaan käydään päivittäin. Toinen asiakas sitä vastoin olla omatoimisempi ja pärjätä vähemmällä tuella sekä ohjauksella, jolloin ohjaukskäynnit toteutuvat harvemmin. Jos kotiasumisohjaajan yksi käynti päivässä ei riitä asiakkaan tuen tarpeeseen ja ohjaukseen, toisen asiakaskäynnin päivässä voi tarpeen vaatiessa toteuttaa esimerkiksi toimintakeskuksen tai asumisyksikön työntekijä.

Se on hyvin yksilöllistä. Osalla voi olla niin että tarttee kauppa-asiointiin ja rahan käsittelyyn apua ja käyn hänen luona esimerkiksi joka toinen viikko. (O1)

8 OSALLISUUS JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS KOTIASUMISOHJAUK- SESSA

THL (2020) määritelmän mukaan osallisuutta voidaan tarkastella yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista. Yksilön näkökulmasta tarkasteltuna osallisuutta on kuulua hänelle merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön. Osallisuus yhteisön näkökulmasta tarkoittaa jokaisen jäsenen tasa-arvoisuutta, jäsenten keskinäistä luottamusta sekä tasapuolista vaikutusmahdollisuutta yhteisön asioissa. Yhteiskunnan näkökulmasta tarkastellen osallisuus merkitsee yhteiskunnan jäsenten keskinäistä vuorovaikutusta, oikeuksia ja mahdollisuuksien toteutumista. (Osallisuuden edistäminen 2020.)

THL (2021) määritelmässä itsemääräämisoikeus on jokaisen ihmisen perusoikeus, jonka mukaan hänellä on oikeus päättää omista asioistaan ja elämästään. Se on yhdenvertaisuutta ja oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. (THL 2021 Vammaispalvelujen käsikirja, Mikä on itsemääräämisoikeus?)

8.1 Yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmat

Asiakasosallisuus ja itsemääräämisoikeus yksilön näkökulmasta tarkastellen toteutuu, kun tuetussa asumismuodossa itsenäisesti asuva asiakas päättää itse, miten haluaa asua, yksin vai kaverin kanssa. Hän voi päättää arjestaan, kotiasumisohjauksen kohdentumisesta ja päättää mitä hän tekee kotiasumisohjaajan kanssa yhdessä. Hän päättää myös millaisessa asunnossa hän haluaa asua ja miten hän haluaa oman kotinsa sisustaa. Omat, rakkaat ja tärkeät esineet ja asiakkaan itse valitsemat huonekalut saavat kodin tuntumaan omalta. Jokainen koti korostaa asujansa persoonaa. Tämä selkeytyi minullekin ollessani haastattelemassa asiakkaita heidän kodeissaan ja heidän esitellessään minulle merkityksellisiä esineitään.

Kun tarkastellaan kehitysvammaisen tuetussa asumismuodossa itsenäisesti asuvan asiakkaan osallisuutta, kuuluu siihen muun muassa työyhteisön jäsenyys. Myös harrastukset ja ystävät, läheiset ja suku muodostavat asiakkaan sosiaalista verkostoa ja lisäävät yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Kotiasumisohjaaja voi mennä asiakkaan tueksi uuden harrastuksen alkuun saattamiseksi. Ohjatessaan asiakasta puhelimen käytössä, voi hän toimia aloitteentekijänä ystävyys- ja sukulaisuussuhteiden ylläpitämisessä.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta kehitysvammaisen asiakkaan osallisuus voi jäädä vaja-
vaiseksi. Läheiset ja kotiasumisohjaaja tai muu tukihenkilö voivat olla asiakkaan vaikutusmah-
dollisuuksien yhdistävänä tekijänä. Siihen, miten kehitysvammaisen asiakas on vuorovaiku-
tuksessa esimerkiksi naapuriensa kanssa, voivat vaikuttaa asiakkaan kommunikaatio- ja sosi-
aaliset taidot ja yhteiskunnassa vallitseva asenneilmapiiri. Esimerkiksi, jos asiakas kohtaa ikä-
viä asioita lähiympäristössään, on kotiasumisohjaajan oltava rohkea ja voitava puuttua asia-
kasta kohdanneeseen haasteeseen. Tämä edellyttää toki sitä, että kehitysvammaisen asiakas
kertoo haasteellisesta tilanteesta kotiasumisohjaajalle. Teemahaastattelun aikana eräs haas-
tateltava kertoi minulle spontaanisti, että on joutunut kohtaamaan kiusaamista. Muutto omaan
kotiin on aluksi aiheuttanut häneen kohdistuvaa häirintää nuorten naapurien taholta. Hän ker-
too kohdanneensa vapaa-ajalla kiusaamista ja huutelua, mutta on poistunut näistä tilanteista.

Mä sanoin niille, että mulla ei oo aikaa tapella. Sitte tuli mäkeä alas poliisi,
joka haastatteli niitä. Pojat vähän säikähti... sitten meni ohitse yksi auto,
josta huudeltiin, mä kävelin vaan.. Kaikenmoisia liikkuu. (A4)

8.2 Osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden ammatillista näkökulmaa

Kotiasumisohjauksessa osallisuus ja itsemääräämisoikeus kohdentuu haastateltujen kotiasu-
misohjaajien mukaan siten, että asiakas voi kotiasumisohjauksen turvin asua itsenäisesti. He
kertovat, että asiakas itse tekee päätöksiä ja valintoja, mutta kotiasumisohjaaja voi ohjata asia-
kasta päätöksenteossa miettimällä hänen kanssaan, mitä seurauksia valinnoista voi olla, esi-
merkiksi, miten rahankäyttö tai elämäntavat vaikuttavat lyhyellä tai pitkällä aikavälillä.

Asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus mahdollistuu enemmän hänen taitojensa ke-
hittyessä. Tällöin hänelle kertyy itsenäisen asumisen vaatimia taitoja. Kun asiakkaan taidot
kehittyvät, voi kotiasumisohjaaja vähitellen harventaa käyntejään ja siirtyä pikkuhiljaa si-
vuun.

Se, että he pystyvät asumaan itsenäisesti. Siinä on aina yhteistyötä ja
kodin töiden jakamista. Jos vaikka siivotaan, asiakas hoitaa yhden
osa-alueen. Jos hän ei pysty imuroimaan niin sitten vaikka tiskaa. Ja
sitten tää liikunnallinen osuus; mitä tarkoittaa se, että ravitsemus, lii-
kunta ja yöuniosuus on kunnossa, että mitä se tarkoittaa sun elämään.
Sitten voi asiakas jossain vaiheessa hoksata, että näin kun mä hoidan
ja teen, niin mä pystyn täs asumahan. Iso merkitys. (O1)

Sehän on se kaiken a ja o, että osallisuus on siellä tosi tärkeää. Niinku pitää, esti opetetaan, että tehdään yhdessä, opetetaan sitä asiaa. Sehän on se juttu, että asiakas oppisi tekemään itte, että mä tekisin itteni toimeksi. Että kun yksinkin muuttaa asumaan, niin jossain vaiheessa sä voit pikkuhiljaa jäädä pois, niin kuin nytkin on tapahtunut. (O2)

Me mahdollistetaan se, että he pystyy asumaan kotona, autetaan ja tuetaan, nuorissakin on aika paljon sellaisia. Justihin se, että mahdollistetaan ja autetaan niin, ettei tarvitsisi sitten mennä mihinkään asuntoloihin. Niin että pärjäis sitten omillaan. (O3)

Asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuvat asiakkaan valintojen kautta. Asiakkaalla voi kuitenkin olla puutteelliset taidot tehdä valintoja ja tällöin hän tarvitsee turvallista tukea päätöksiinsä. Riskumäki-Mäenpää (2020) mukaan itsemääräämisoikeus ei tarkoita sitä, että elämä tehdään turvattomaksi ja kehitysvammaisen asiakkaan pitää itse päättää kaikista asioista. On edettävä pienistä valinnoista itsemääräämiseen, siten että asiakasturvallisuus toteutuu ja asiakas kokee onnistuneensa valinnoissaan ja päätöksissään. Asiakas voi myös kokea epäonnistumista eikä elämää voi kaikella tavoin varjella. (Riskumäki-Mäenpää 2020.)

Kotiasumisohjaus on tavallaan tasapainoilua asiakkaan itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja vastuun välimaastossa. Kari, ym. (2020) toteaa, että jos vammaisen itsemääräämisoikeuteen vedotaan liikaa, heikentyy hänen tarvitsemansa tuki ja apu, joka johtaa hoidon laiminlyöntiin. (Kari ym. 2020, 134). Tässä mielestäni kotiasumisohjaajalla on tärkeä tehtävä asiakkaan elämänlaadun tukijana.

Riskumäki-Mäenpää (2021) havainnoi esimerkin kautta, miten kehitysvammaiset on jätetty ilman itsemääräämisoikeutta. Hän kertoi, että varsinkin kehitysvammatyössä on valtakunnallisesti historiassa ollut aika, jolloin kehitysvammaisia ei ole päätöksenteossa kuultu. Tuolloin ensin vanhemmat ja sukulaiset ovat päättäneet kehitysvammaisen puolesta ja sitten asumisyksikössä on tehty kehitysvammaista koskevia päätöksiä henkilökunnan toimesta. (Riskumäki-Mäenpää 2021.)

9 KOTIASUMISOHJAUKSEN AMMATILLISTA NÄKÖKULMAA

Asumisohjaajat kertovat, että kotiasumisohjaus on arjen asioiden opettelua ja ohjausta. Työ tehdään yhdessä asiakkaan voimavarojen mukaan. Riskumäki-Mäenpää (2021) toteaa, että kotiasumisohjaus on taloudellisesti edullisinta asiakaspalvelua, sillä yksi kotiasumisohjaaja pystyy huoltamaan monta asiakasta. Ellei kotiasumisohjausta olisi, pitäisi itsenäisesti asuvan kehitysvammaisen asiakkaan olla taidoissaan niin osaava, että hän pärjäisi ilman kotiasumisohjausta. Toinen vaihtoehto olisi asua asumisyksikössä, esimerkiksi kaksivuoroyksikössä. Saattaisi käydä niin, että vain vähän apua ja tukea tarvitseva ja itsenäisen asumisen taidot omaava kehitysvammaisen asiakas asuisi ylivalvonnassa asumisyksikössä, vaikka hänellä olisi taidot pärjätä itsenäisesti ja tuettuna omassa kodissaan ja päättää omasta asumisestaan ja elämisestään. (Riskumäki-Mäenpää 2021.)

9.1 Kotiasumisohjaajien työnkuvausta

Kotiasumisohjaajien toimenkuvaus perustuu kotiasumisohjaajien antamaan tietoon sekä asiantuntijahaastattelussa esiin nousseihin asioihin. Varsinaista työnkuvaa JJK:stä ei ole saatavilla tähän opinnäytetyöhön. Riskumäki-Mäenpää (2021) kertoo asiantuntijahaastatteluissa, että kotiasumisohjaajat ovat ammattiryhmä, joka tukee ja mahdollistaa kehitysvammaisen asiakkaan itsenäistä asumista ja elämää kaikilla asumisen osa-alueilla. Kotiasumisohjaaja tukee asiakasta hänen yksilöllisten palvelutarpeittensa sekä toiveiden ja voimavarojen mukaisesti. Kehitysvammaisten kotiasumisen ohjaajan työ on itsenäistä ja konkreettista työtä, joka vaatii päätöksentekokykyä, aloitteellisuutta, itseohjautuvuutta ja kykyä itsenäiseen työskentelytapaan. Työ sisältää paljon puhumista, läsnäoloa ja kuuntelua. Jokaisen kotiasumisen ohjaajan työssä näkyy työntekijän persoonallinen ote. (Riskumäki-Mäenpää 2021.) Kotiasumisohjaajat kertovat kannustavansa ja ohjaavansa asiakkaita hyviin elämäntapoihin esimerkiksi liikunnan ja terveellisten ruokavaihtoehtojen kautta.

Asiakkaan ja kotiasumisen ohjaajan välille muodostuu työsuhteen jatkuessa toistensa lukutaito, mikä tukee sitä, että sama kotiasumisen ohjaaja useimmiten käy samojen asiakkaiden luona (Riskumäki-Mäenpää 2021). Kotiasumisen ohjaajan on tarvittaessa osattava ohjata asiakas muihin palveluihin, esimerkiksi työllisyyden ohjaamisessa työllisyyspalvelujen piiriin (Riskumäki-Mäenpää 2020).

Teemahaastattelussa tuli esille, että kotiasumisohjaajat kokevat työnkuvan esiin tuomisen tärkeäksi. He kokevat epävarmuutta siitä, mitä työtehtävät sisältävät ja toivovat niihin selkeyttä. Varsinkin uudelle työntekijälle epäselvä työnkuva voi tuoda epävarmuutta. Työnkuvan luomisessa koetaan tärkeäksi osallistua alkupalaveriin, jossa asiakas on osallisena. Tästä on esimerkkinä palvelusuunnitelman teko, jonka yhteydessä keskustellaan asiakkaan elämäntilanteesta ja palvelutarpeen perusteista. Keskustelu selkeyttää asiakkaan luona tapahtuvaa kotiasumisohjauksen sisältöä. Kun työnkuva on selkeä, rajanveto työtehtävien kohdentumisessa on asiakkaan luona sujuvampaa.

9.2 Kotiasumisohjaajan taitovaatimuksia

Kotiasumisohjaajien mukaan ohjaajalla pitää olla ohjaava ja kannustava työote, mikä on myös asiakkaiden itsenäistymistaitojen kannalta todella tärkeää. Kotiasumisohjaus työnä on itsenäistä ja vaatii tarkkuutta sekä esimerkiksi hyvää huomiointikykyä. Kotiasumisohjaaja jakaa yleensä asiakkaan lääkkeitä, joten hän tarvitsee tarvittavat lääkeluvat. Tarvittaessa kotiasumisohjaajan on työssään kyettävä tekemään nopeitakin ratkaisuja. Ohjaajan on löydettävä keinoja, joiden avulla hän voi valtaistaa asiakasta. Kaikki keinot eivät sovi kaikille, joten ohjaajalta vaaditaan taitoa ”lukea” asiakasta ja mukautua toimimaan eri asiakkaiden kohdalla kullekin asiakkaalle ominaisella tavalla. Kotiasumisohjaajat kokevat, että kehitysvammaapuolelle suuntautuneet opinnot ovat ohjaustyössä iso etu. Opinnäytetyöhön haastatelluista ohjaajista kaksi on lähihoitajakoulutuksen käyneitä ja yksi on sosionomi ja kuntoutusohjaaja.

9.3 Työn hyvät puolet ja kehitettävät asiat kotiasumisohjauksessa

Työn hyvinä puolina kotiasumisohjaajat pitävät sitä, että he voivat keskittyä yhteen asiakkaaseen kerrallaan muutaman tunnin ajan. He pitävät itsenäisestä työtavasta, työssä saa ”vapaat kädet” eli he voivat itse suunnitella työviikot ja asiakaskäynnit. Työ on liikkuvaa, ja jokainen päivä on erilainen. Kotiasumisohjaajat arvostavat työtään. Työ koetaan monipuoliseksi, se on arvokasta ja merkityksellistä. Vaikka työn itsenäisyys koetaan hyväksi esimerkiksi työn suunnittelun osalta, koetaan työ joskus haasteelliseksi, sillä päätökset ja ratkaisut on löydettävä usein hetkessä.

Muutosta kotiasumisohjaajat toivovat asiakkaiden kuljettamismahdollisuuksiin. Sekä asiakkaiden että kotiasumisohjaajien vastauksissa nousee esiin asiakkaiden kuljetusmahdollisuuksien hankaluus. Kotiasumisohjaajat eivät voi JIKin ohjeistuksen mukaan kuljettaa asiakkaita omilla autoillaan, vaan on odotettava toimintakeskuksen auton vapautumista, jolloin auton käyttömahdollisuusajat eivät välttämättä käy yksiin niiden tarpeiden kanssa, joita asiakaskäynnillä ilmenee.

Kysyin teemahaastattelua tehdessäni, miten mahdolliset työssä esiintyvät haasteelliset tilanteet hoidetaan. Tällaisissa tilanteissa kotiasumisohjaajat kertovat ottavansa yhteyttä esimieheensä tai työkaveriin. Vaikeat tilanteet voidaan nostaa esiin kerran kuukaudessa toteutuvissa palaverissa esimiehen ja kollegojen kanssa. Varsinaista työnohjausta ei kotiasumisohjaajilla opinnäytetyöni tekohetkellä ole.

9.4 Kotiasumisohjauksen kehittämisajatuksia

Asiakastoiveet. Kun kysyin asiakkailta mitä muuta he haluavat kotiasumisohjaajan kanssa tehdä, jokainen vastaaja kertoi, että haluaisi tehdä kotiasumisohjaajan kanssa pieniä reissuja, vaihtaa maisemaa, vähän matkustaa jonnekin ja tehdä pieniä konserttireissuja. Kaksi asiakasta oli sitä mieltä, että kotiasumisohjaajan käyntejä voisi tapahtua vaihtoehtoisesti iltaisin.

Kotiasumisohjaajien toiveena sijaisreservi. Kotiasumisohjaajat toivovat varahenkilöä, joka sijaistaisi heitä sairauslomilla. Työntekijän sairastuttua asiakaskäynnit jäivät suurelta osin toteutumatta, koska sijaista ei oteta. Tällöin asiakas, joka on odottanut kotiasumisohjaajan käyntiä, pettyy.

Kirjaamisjärjestelmä. Haastatteluajankohdan aikana alkuvuodesta 2021 ei kotiasumisohjaajilla ole kirjaamisjärjestelmää, koska aikaisemman kirjaamisjärjestelmän Pro Consonan käyttö on päättynyt. Jikissä kotiasumisohjaajat aloittavat toukokuussa 2021 kirjaamisen sosiaali-Lifecareen. Opinnäytetyöhön vastanneet kotiasumisohjaajat pitivät kirjaamisen mahdollisuutta tärkeänä, sillä sen avulla he voivat osoittaa, mitä asiakaskohteessa tehdään. He kokevat sen tiedon tärkeäksi mahdollista sijaistakin ajatellen. Kotiasumisohjaajat odottavat kirjaamisjärjestelmää muun muassa siksi, että järjestelmään voisi kirjata asiakkaiden palveluihin ja asioidenhoitoon liittyvät asiat. Sieltä voisi myös tarkistaa asiakkaan lupatiedot ja esimerkiksi määräaikaisverikokeiden ajankohdat, joiden he kertoivat tällä hetkellä olevan muistin varassa. Yksi

kotiasumisohjaajista toteaa, että kirjaamaton työ ei anna heille turvaa. Hän kokee, että työ on tietyllä tavalla näkymätöntä, koska kirjauksia ei tehdä.

Oman työn kuvan kehittäminen. Kotiasumisohjaajat toteavat, että kotiasumisohjauksen asiakasmäärä tuetussa asumismuodossa on kasvussa. He toivovat, että he saisivat aikaa yhdessä miettiä työn kuvaansa ja sen sisältöä. He kokevat tarvitsevansa lisäkoulutuksia ja toivovat tutustumiskäyntien toteutumisia muihin kotiasumisohjausta toteuttaviin tahoihin. Vastauksissa nousi esiin toive saada tietoa kotiasumisohjauksen ajantasaisista suuntaviivoista.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyössä kuvataan kehitysvammaisten tuettua asumista, kotiasumisohjausta ja koti-asumisohjauksen merkitystä itsenäisesti asuvalle kehitysvammaiselle asiakkaalle. Opinnäytetyö on laadullinen ja siinä on käytetty tiedonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Opinnäytetyöni alkuosassa tarkastellaan teoretiedon kautta kehitysvammaisuutta aiheuttavia tekijöitä ja miten kehitysvamma vaikuttaa yksilön elämään. Kehitysvammaisuutta voidaan arvioida eri tavoilla. Kehitysvamman aste vaikuttaa myös kehitysvammaisen henkilön asumiseen ja hänen toimintakykynsä siihen, millaisia tukikeinoja hän tarvitsee elämässään.

Kehitysvammaan johtavia syitä on monia. Lapsi voi syntyä kehitysvammaisena tai synnytyksen yhteydessä tapahtuu komplikaatio, joka aiheuttaa lapselle kehitysvamman (Kehitysvammaliitto 2015a). Kehitysvammaisuuteen voivat johtaa myös perinnöllisten tekijöiden aiheuttamat oireyhtymät ja sairaudet. Kehitysvammaisuutta aiheuttavina tekijöinä pidetään myös vahingoittavien tapahtumien jälkitiloja, joita voivat olla muun muassa kasvaimet, tulehdukset keskushermoston alueella sekä hapenpuute. (Terveyskylä 2017 [viitattu 23.1.2021].) Joissakin tapauksissa kehitysvammaisuuden syytä ei saada selvitettyä (Kehitysvammaliitto 2015a).

Älyllinen kehitysvamma. Kehitysvammaisella henkilöllä on vaikeuksia oppia ja ymmärtää uusia asioita riippuen siitä minkä asteinen kehitysvamma on. Hänellä voi toisaalta olla vahvuuksia sosiaalisissa taidoissa. Oikeanlaisella tuella kehitysvammaisen vahvuudet voivat kehittyä. (Mitä kehitysvammaisuus on? 2020.) Älyllinen kehitysvamma ei kerro miten kehitysvammaisen yksilö elämässään pärjää, mutta älyllisen kehitysvamman aste voi toimia yhtenä mittarina arvioitaessa hänen sosiaaliturvaansa ja kuntoutusta (Kaski ym. 2012, 19.) Älyllisessä kehitysvammassa älykkyydosamäärä on luvultaan 70 tai pienempi. Älyllinen kehitysvamma voi näyttäytyä sosiaalisina ongelmia eri tilanteissa. (Huttunen 2018.)

Riippumatta vamman laadusta, rajoitteista tai sairauksista, on henkilö kohdattava yksilönä. Vammaisuuteen ja toimintakykyyn vaikuttavat elämäntilanteet, elinympäristöt ja asiayhteydet. (Kaski ym. 2012, 18.) Tähän opinnäytetyöhön osallistuneiden kehitysvammaisten asiakkaiden ja kotiasumisohjaajien kautta saatu informaatio osoittaa, että itsenäisesti asuvalla kehitysvammaisella voi olla hyvät taidot toimia kotiympäristössään, mutta hän tarvitsee kodin ulkopuoliseen asiointiin kotiasumisohjaajan tukea.

Sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna vamman haitta voi muodostua rajoitteista, joita ympäröivä yhteisö ja yhteiskunta asettavat. Kehitysvammaisella voi olla esimerkiksi kommunikaatiossaan ja liikkumisessaan haasteita, jotka rajoittavat hänen toimintaansa. (Sosiaalinen näkökulma 2018, [viitattu 14.1.2021].) Kehitysvammaisen toimintakykyyn vaikuttaa hänen arkensa, elämänlaatu, voimavarat ja vahvuudet. Toimintakyvyn arvioinnissa tulee huomioida psyykinen, fyysinen, sosiaalinen ja kokemuksellinen näkökulma. (Toimintakyvyn näkökulma 2017). Tutkimustuloksissa näkyi kehitysvammaisten eletty elämä ja elämänkaari sekä lähiyhteisön merkitys kehitysvammaiselle. Kehitysvammaisen elämässä työn ja työkaverien todettiin lisäävän merkittävästi osallisuutta ja osattomuutta toisinaan esiin tuleva yksinäisyyden tunne.

Kehitysvammaisen aikuistumiseen kuuluu itsenäistyminen. Opinnäytetyössäni kuvaan teorian ja kootun tutkimusaineiston avulla tuettua asumista ja kehitysvammaisen asiakkaan muuttoprosessia, johon sisältyy muuttovalmennus ja asumisohjaus. Aikuistumisen myötä myös kehitysvammaisella tulee ajankohtaiseksi muutto lapsuuden kodista. Opinnäytetyöhön osallistuneet kehitysvammaiset asuvat omissa kodeissaan. Moni heistä kertoi, että muutto omaan kotiin on toive, joka on toteutunut.

Suomessa asuvista kehitysvammaisista 14.5 % oli kotiin annettavien asumispalvelujen asiakaina vuonna 2017 ja tuettu asuminen on kasvussa (Kehitysvammaliitto 2016). Koska kehitysvammaisten asuminen tuetusti on kasvussa, lisää se myös kehitysvammaisten asumiseen liittyvien tukipalvelujen tarvetta. Opinnäytetyössä tuodaankin esille myös kotiasumisohjaajien ammatillista näkökulmaa heidän työstään ja sen kehittämistä.

Kotiasumisohjaus kohdentuu tuetun asumisen palveluihin. Asuessaan tuetusti asiakas saa tarvitsemiaan palveluja itsenäisen asumisen eri vaiheissa palveluntarjoajan ohjatessa ja tukeessa häntä (Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 2019, 37). Asiakas tekee itse häntä koskevia päätöksiä, mutta hänen on saatava selvitys vaihtoista ratkaisuista, johon hän tarvitsee lähityöntekijää tai omaistaan yhteyshenkilöksi esimerkiksi sosiaalialan ammattihenkilöihin (Heikkinen 2017, 36).

Kotiasumisohjaus räätälöidään asiakaskohtaisesti asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Näkki ja Sayed (2015) toteavat, että asumisohjauksen asiakkaat tarvitsevat itsenäiseen asumiseensa tukea ja ohjausta voimavarapainotteisesti ja kyvyt huomioiden. Asiakkaan toimintarajoitteiden tietäminen auttaa asumisohjauksen avun kohdistamisessa. (Näkki ja Sayed

2015, 38.) Kotiasumisohjaus perustuu asiakaslähtöisyyteen eli kotiasumisohjaaja suunnittelee ja keskustelee ohjauksesta yhdessä asiakkaan kanssa asiakkaan toiveista käsin. Tutkimuksessa haastattelujen kautta saadun tiedon perusteella asiakkaiden toiveet ja kotiasumisohjauksen kohdentuminen asiakkaan toiveiden mukaisesti on ”punainen lanka”, kuten eräs kotiasumisohjaaja kiteytti.

Kehitysvammaisen tarvitsee tukea, ohjausta ja palveluja voidakseen elää tasa-arvoisena yhteiskunnassa. Koska kehitysvamma aiheuttaa hänelle rajoitteita, voi hän tarvita tukea ja ohjausta kommunikaatiossaan, liikkumisessa, vapaa-ajan vietossa, työssään ja terveydenhoidossa ja turvallisuudessa. (Tietoa kehitysvammasta 2017.) Kehitysvamma voi hankaloittaa ajanhallinnan ja lukumäärien ymmärtämistä. Itsenäistä asumista tukee muun muassa se, että kehitysvammaisen osaa tunnistaa joitakin sanoja ja kirjoittaa nimensä. Myös kellon aikojen ja tulevien tapahtumien tunnistaminen kalenterissa tukee häntä arjessaan. (Kaski ym. 2012, 203.) Sekä kotiasumisohjaajien että kehitysvammaisten asiakkaiden teemahaastatteluihin kotiasumisohjauksen sisältöä kuvattiin tukena kotiin liittyvissä arjen askareissa, asioinneissa, kellon aikojen ymmärtämisessä, älypuhelimien käytön osaamisessa, ja rahan käytön tukemisessa. Havainnollistamiseen voidaan käyttää tukimateriaalia. Kuten Näkki ja Sayed (2015, 38) toteavat, on hyvä tietää asiakkaan toimintaa rajoittavia tekijöitä pystyäkseen suuntaamaan asiakkaalle oikeansuuntaista ohjausta.

Asumisohjauksen turvin kehitysvammaisen saa asumiseen liittyvää tukea asioissa, joissa hän ei vielä pärjää tai mihin hän ei esimerkiksi toimintarajoitteiden takia pysty. Tutkimukseen osallistuneet kehitysvammaiset asiakkaat kertovat saavansa tukea muun muassa kodinhoidollisissa töissä. Asiakkaiden tutkimusvastauksissa korostuu kotiasumisohjaajien merkitys tukijana myös kodin ulkopuolisissa asioinneissa, esimerkiksi lääkärissä käynneissä kauppa-, pankki- ym. asioinnissa. Esimerkiksi rahan nosto automaatilta ei välttämättä ole kehitysvammaiselle asiakkaalle itsestänselvyys, vaan hän voi tarvita siihen tukea kotiasumisohjaajalta. Myös älypuhelimien käytön ohjaukseen kertoi yksi asiakas saavansa kotiasumisohjaajalta tukea, sillä hän ei omien sanojensa mukaan vielä osannut sitä käyttää. Tutkimustulokset osoittavat kotiasumisohjaajan merkityksen myös siinä, että hän pyrkii löytämään asiakkaalle arkeen soveltuvia ja helpottavia toimintatapoja. Vernerin sivustolla (2020) todetaan, että tukikeinojen avulla kehitysvammaisen vahvistaa osaamistaan niissä asioissa, joissa hänellä on vielä puutteelliset tiedot (Mitä kehitysvammaisuus on? 2020).

Asiakkaan minäkuvan muodostumiseen vaikuttaa hänen oma näkemyksensä itsestään sekä millaisena hän näkee muiden näkökulmasta itsensä eri tilanteissa. Jos asiakas kokee pystyvänsä itse vaikuttamaan elämäänsä ja asioihinsa, saa hän onnistumisen kokemuksia oppiesaan uusia taitoja. Uusia taitoja hän voi soveltaa käytäntöön ja ottaa vastuuta teoistaan. (Kivinummi ja Alatupa 2016, 295.) Asiakkaan muuttaessa itsenäisesti asumaan, kasvaa myös hänen vastuunsa. Vaikka itsenäinen asuminen tuo vapautta, se tuo myös velvollisuuksia. Asiakkaan minäkuva vahvistuu, kun hän saa tehdä elämässään valintoja kokemuksen kautta. Tällöin hän voi soveltaa oppimiskokemuksia käytäntöön ja tulla aktiiviseksi toimijaksi, joka kasvattaa hänen vastuunkantotaitoaan, kuten Kivinummi ja Alatupa (2016, 294–295) toteavat. Ohjaaja omalta osaltaan lisää asiakkaan vastuuta ja omatoimisuutta, siten että hän antaa asiakkaan asua oman tyyliensä, vaikka pienessä epäjärjestyksessä (Kaski ym. 2012, 203). Kehitysvammainen päättää itse asioista ja on lähityöntekijän kanssa tasa-arvoinen. Lähityöntekijän osuus on valmentaa asiakastaan kehittymään itsenäistymistaidoissaan. (Hiilamo ja Saari 2010, 166–167.)

Itsemääräämisoikeus on perusoikeus, joka tarkoittaa ihmisen oikeutta päättää asioistaan ja elämästään ja kokea yhdenvertaisuutta ja henkilökohtaista vapautta (THL 2021). Opinnäytetyöhön osallistuneet kotiasumisohjaajat kertovat, että kotiasumisohjaaja mahdollistaa kehitysvammaisen asiakkaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta siten, että asiakas voi asua itsenäisesti. Asiakasosallisuus tuetussa asumismuodossa toteutuu asiakkaan mahdollisuutena päättää itse arjestaan. Hän myös itse päättää asumismuotonsa ja sisustuksen kodissaan. Asiakas päättää myös millaista sisältöä hän haluaa kotiasumisohjaukselta. Kari ym. (2020) toteavat, että vammaisen kohdalla itsemääräämisoikeutta tulee käyttää niin, ettei siitä muodostuu haittaa terveydelle. Jos asiakas ei pysty tekemään päätöksiä ja häneltä puuttuu kyky ymmärtää tekojensa seurauksia tai hän voi vahingoittaa toista toiminnallaan, voidaan itsemääräämisoikeutta rajoittaa.

Asiakkaan tukihenkilöllä on tärkeä tehtävä tukea asiakasta päätösten tekemisessä ja valinnoissa kertomalla, mitkä ovat eri vaihtoehtojen seuraukset. Asiakas joka tapauksessa tekee itse päätöksen. (Kari ym. 2020, 133–134.) Opinnäytetyöhön osallistuneet kotiasumisohjaajat kertovat, että heidän osuutenaan on ohjata asiakasta valinnoissa, esimerkiksi rahankäyttöön tai elämäntapoihin liittyen. He kertovat pohtivansa asiakkaan kanssa yhdessä mahdollisia valinnoista aiheutuvia seurauksia. Kehitysvammaiset asiakkaat arvostavat sitä, että heidän luonaan käy sama työntekijä, sillä tutulle työntekijälle on helpompaa puhua mieltä askarruttavista asioista.

Asiakassuhteen pidentyessä kasvaa työntekijän ja asiakkaan keskinäinen luottamus. Kuten Riskumäki-Mäenpää (2021) toteaa, kehitysvammaisen voi olla hyvin vaikea sanoittaa tunteuksiaan ja pitkän asiakassuhteen jatkuessa kotiasumisohjaaja oppii lukemaan asiakasta pienistäkin nyansseista.

Osallisuutta opinnäytetyössä tarkastellaan yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista. Osallisuus yksilön näkökulmasta tarkoittaa hänen kuulumistaan sellaiseen ryhmään tai yhteisöön, joka on hänelle merkitsevä ja jossa hän voi kokea ryhmän jäsenten välistä tasa-arvoa ja keskinäistä luottamusta sekä vaikutusmahdollisuuksia. Yhteiskuntatasolla osallisuus merkitsee asiakkaalle yhteiskunnan jäsenten keskinäistä vuorovaikutusta, oikeuksia ja mahdollisuuksia. Osallisuus lisää kokemusta turvallisuudesta ja se luo uskoa tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin. Sen tavoitteena on muun muassa vähentää syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. (Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet 2021) Osallisuus lisää asiakkaan voimavaroja, esimerkiksi harrastustoimintaan osallistumisena.

Osallisuus toteutuu myös kehitysvammaisen asumismuotojen valinnassa. Kehitysvammaisten asumista on tutkittu jonkin verran. Minä muutan -asumisvalmennusprojekti toteutettiin vuosina 2007–2009. Sen tavoitteena oli kehittää kehitysvammaisen asiakkaan asumisvalmennusta siten, että muutto tapahtuu onnistuneesti. Projektin tulos tuotti asumisvalmennusmallin, jossa asumisvalmennus huomioitiin vaihe vaiheelta ja asumisvalmennusta tekeville työntekijöille laadittiin käytännön toimintatapoja. Huomattavaa on se, että asiakkaiden perheet olivat mukana projektissa. Malli sopii eri toimintaympäristöihin ja se etenee asiakaskohtaisesti ja yksilöllisesti henkilökohtaisten tarpeiden ja toiveiden mukaan. (Hämäläinen ym. 2009, 6.)

Tutkimusaineiston perusteella voi tulkita, että ammattina vielä suhteellisen tuntematon kehitysvammaisten kotiasumisohjaus on arvokasta työtä. Se mahdollistaa kehitysvammaiselle asiakkaalle tasa-arvoa ja osallisuutta yksilönä, yhteisössä ja yhteiskunnan jäsenenä.

#Kotimatalla on ARAn ja Kehitysvammaliiton vuosina 2017–2019 toteuttama hanke, jossa erityisen tuen asiakkaat asuvat tavanomaisissa asunnoissa. Hankkeessa kehitettiin asunto- ja naapuriverkostoja. Hankkeessa asiakas saa yksilöllistä apua ja tukea sekä verkostojen kautta vertaistukea toisiltaan. Tämä lisää myös asiakasosallisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Hankkeen perusteena oli YK:n vammaissopimuksen 19. artikla, jonka mukaan vammaisella on oikeus valita missä ja kenen kanssa hän asuu. (#Kotimatalla-hanke 2020.) Opinnäytetyöhön

haastattelemani asiakkaat ovat kaikki itsenäisesti asuvia tuetun asumismuodon asiakkaita. He ovat itse saaneet päättää asumisestaan. Toisaalta muutamat heistä kokevat myös yksinäisyyttä ja #Kotimatalla-hankkeen tyyppinen asumisverkosto saattaisi tuoda heille vertaistukea lisäten sosiaalisia kontakteja.

Bigby, Bould ja Beadle-Brown (2017) ovat tutkineet tuetussa asumismuodossa asuvia kehitysvammaisia. Heidän saamien tutkimustulosten mukaan kehitysvammaisille merkitsee paljon oma vapaus ja oikeus päättää omista asioistaan. Tuettuun asumismuodossa asuvat kehitysvammaiset ovat tyytyväisiä tukihenkilöihin, jotka tukevat heitä arjessa. Tukihenkilöt merkitsevät kehitysvammaisille sosiaalisia kontakteja. Opinnäytetyöni kehitysvammaisten asiakkaiden tutkimusvastaukset osoittavat huomattavaa samankaltaisuutta kuin Bigbyn ym. (2017) tekemä tutkimus. Opinnäytetyöhöni osallistuneet kehitysvammaiset asiakkaat ovat tyytyväisiä saadessaan asua itsenäisesti omassa kodissa. Jokainen opinnäytetyöhöni osallistunut kehitysvammaisen asiakas pitää itsenäistä kotiasumista parhaana vaihtoehtona.

Monen kehitysvammaisen asiakkaan kerronnassa korostui kotiasumisohjaajan merkitys keskustelijana, ihmisenä, jolle on mahdollisuus luottamuksellisesti kertoa arjen iloista ja suruista. Asumisohjaaja kuitenkin toimii ammatillisesti eikä hän voi korvata ystävää. Hän voi kuitenkin rohkaista asiakasta sosiaaliseen toimintaan, esimerkiksi uuteen harrastukseen menemällä asiakkaan mukaan ensimmäisille harrastuskerroille, kuten eräs asumisohjaaja kertoi toimineensa.

Juujärvi, Myyry ja Pessa (2011) kirjoittavat, että eettinen herkkyys auttaa ihmistä asennoitumaan toisen rooliin ja asemaan, jolloin hän voi pohtia tilannetta asiakkaan elämys- ja ajatusmaailman suunnasta. (Juujärvi ym. 2011, 81.) Asiakkaalle tuttu kotiasumisohjaaja tuo molemminpuolista luottamusta, jolloin keskusteluyhteys löytyy helpommin. Kuten Riskumäki-Mäenpää (2021) toteaa, on kotiasumisohjaaja merkittävässä roolissa tukiessaan asiakasta itsenäisessä asumisessa ja elämässä kaikilla osa-alueilla. Kotiasumisohjaajat puolestaan kertovat työstään, että se on hyvin itsenäistä ja vaatii itseohjautuvuutta. Siinä on eduksi hyvät sosiaaliset taidot ja empatiakyky. Kotiasumisohjaajan työnjälki muodostuu kotiasumisohjaajan oman persoonan kautta.

Opinnäytetyön tutkimustuloksia ammatillisesta näkökulmasta tarkasteltuna voi todeta, että kotiasumisohjaus työnä on vastuullista. Kotiasumisohjaajat toimivat asiakkaan asioissa myös moniammatillisissa työryhmissä. Kotiasumisohjaaja on monella tapaa asiakkaan asioiden

hoitaja toimien yhteyshenkilönä edunvalvonnan, omaisten, työpaikan ja muiden tahojen kanssa. Hänen on osattava lukea asiakastaan ja huomata, jos jokin asia vaatii korjausliikettä.

Kotiasumisohjaajat toimivat asiakkaan sosiaalisena kontaktina ja tiedon välittäjänä hänen asioissaan, asiakkaalle ymmärrettävästi. Kuten Hiilamo ja Saari (2010, 166–167) toteavat, lähi-työntekijä, joka tässä tapauksessa on asumisohjaaja, toimii asiakkaalle tärkeänä valmentajana ja ohjaa asiakasta kohti itsenäistä elämäntapaa. Teemahaastattelujen kautta saamani tutkimusaineiston perusteella kotiasumisohjaajat pitävät tärkeänä työnkuvansa selkeyttämistä. Sen selkeyttäminen tuo varmuutta työn sisältöön. Seuraavassa kappaleessa tarkastelen muutamia sosionomin kompetensseja peilaten tutkimustuloksiin. Vaikka kompetensseja seuraavassa kappaleessa peilataan kotiasumisohjaajien työhön, pätevät ne kaikkeen sosiaalialalla tapahtuvaan ohjaustyöhön.

Sosionomi (AMK) kompetensseja peilausta opinnäytetyön tutkimustuloksiin. Sosionomiopinnot sisältävät opintoja palveluohjauksesta ja palvelutarpeen arvioinnista (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]), jota tarvitaan suunniteltaessa kehitysvammaiselle asiakkaalle hänen tarvitsemiin palveluja. Sosionomi osaa tukea ja ohjata asiakkaita ja asiakasryhmiä tavoitteellisesti (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]). Samoin tekee kotiasumisohjaaja, jonka työn tavoitteena on kehittää asiakkaan itsenäistymistaitoja, siten että hänen taitonsa vahvistuvat. Sosionomi kykenee arvioimaan asiakasprosessin sujumista eri vaiheissaan ja kehittää omaa työtään tämän mukaisesti (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]). Kotiasumisohjauksessa asiakasprosessia arvioidaan muun muassa itsenäistymistaitojen kehitymisellä muuttoprosessin aikana. Sosionomin kompetensseissa mainitaan moniammatillinen ja verkostotyö (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]). Kotiasumisohjaaja ja on asiakkaan tukena ja yhteyshenkilönä eri verkostoissa esimerkiksi asiakkaan läheisverkoston kanssa.

Johtopäätösosion lopussa tarkastelen muutamia sosionomin kompetensseja kotiasumisohjaukseen peilaten. Sosionomin kompetensseissa (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]) korostuvat ihmisten ainutlaatuisuuden huomiointi ja kyky toimia vaikeissakin arvoristiriitatilanteissa. Kotiasumisohjaus perustuu asiakkaan yksilölliseen ohjaukseen ja kotiasumisohjaajan kykyyn toimia vaikeissakin tilanteissa. Sosionomin kompetenssien (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]) mukaan on tärkeää huomioida ohjaustyössä asiakkaiden ja asiakasryhmien osallisuuden tukeminen ja vuorovaikutuksellinen yhteistyö sekä voimavarapainotteinen asiakkaan eri elämänsäkaaren vaiheissa ja tilanteissa huomioiva ote. Kehitysvammaisten asumisohjauksessa ja

sosiaali-alan joka sektorilla on huomioitava asiakkaan elämänkaari ja asiakasosallisuuden tukeminen eri tilanteissa. Työ sosiaali-alalla vaatii hyviä vuorovaikutustaitoja ja eduksi on tietämys vaihtoehtoisista kommunikaatiomenetelmistä. Sosionomin kompetensseista tarkastelen vielä eettisen osaamisen merkitystä. Siinä sanotaan, että sosionomi sisäistää ammattieettiset periaatteet ja toimii sitoutuneesti niitä noudattaen sillä tavalla, kun hänen ammattinsa edellyttää. Häneltä vaaditaan myös eettisen reflektoinnin kykyä (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]). Kotiasumisohjauksessa ja missä tahansa ohjaustyössä on kunnioitettava ja arvostettava toista ihmistä persoonana ja yksilönä, ei diagnoosien tai vamman kautta.

Sosionomin taitovaatimuksiin kuuluvat tasa-arvon ja suvaitsevuuden edistäminen sekä huonosuorituksen ehkäisy yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]). Kehitysvammaisten ohjaustyössä näkyy osallisuuden tukeminen erittäin vahvasti. Asiakasosallisuus kasvaa muun muassa uuden taidon oppimisen kautta ja sen soveltamisessa erilaisissa ympäristöissä eri henkilöiden kanssa. Sosionomin on osattava tunnistaa, miten hänen arvomaailmansa ja ihmiskäsitys näkyy työssä, jota hän eri asiakasryhmien kanssa tekee. (Opinto-opas, [viitattu 20.4.2021]). Jokainen ihminen elää oman tyylistä elämää ja kotiasumisohjaajan on kyettävä asennoitumaan kunkin asiakkaan elämys – ja arvomaailmaan.

11 POHDINTA

Opinnäytetyö sujui jonkin verran aikataulusta poiketen. Haastattelujen aikataulutus viivästyi hieman alkuperäisestä suunnitelmasta. Opinnäytetyöhön osallistui aikuisia itsenäisesti asuvia kehitysvammaisia Kurikan alueelta yhteensä viisi henkilöä. Opinnäytetyöhön osallistui lisäksi kolme kotiasumisohjaajaa. Opinnäytetyöhöni antoi asiantuntijahaastattelun kehitysvammapalveluiden esimies. Haastateltavien määrä oli mielestäni kohtuullinen. Ensimmäisissä teema-haastatteluissa jännitys vaikutti jonkin verran haastattelun sisältöön, mutta teemahaastattelujen edetessä ne sujuivat kerta toisensa jälkeen paremmin.

Asiakkaille asuminen omassa kodissa tuetusti on merkityksellistä. Itsenäistyminen kuuluu myös kehitysvammaisen elämänkaareen. Tunsin olevani etuoikeutetussa asemassa saadesani haastatella asiakkaita heidän kodeissaan. Olin tervetullut ja odotettu vieras. Kotiasumisohjaajan käynnit asiakkaat kokivat tärkeinä. Jokainen heistä kertoi kotiasumisohjaajan seuraavan saapumispäivän. Asiakkaiden kodin ulkopuoliset sosiaaliset kontaktit painottuvat työpäikälle. Yksinäisyyttä esiintyy iltaisin, viikonloppuisin ja loma-aikoina. Haastattelemani asiakkaat ovat menettäneet läheisiä ja elämänpiiri oli kaventunut, mikä vähentää sosiaalisia kontakteja.

Kotiasumisohjaajien työn näkyväksi tekemistä lisää sosiaalialalla esimerkiksi asiakastietojen kirjaus. Tutkimuksen haastatteluaineiston perusteella kotiasumisohjaajat kokevat, että kirjauksien avulla he voivat tarkistaa asioita, joista asiakkaan kanssa on esimerkiksi edellisellä käynnillä sovittu. Kirjaaminen on avuksi, jos työntekijä sairastuu ja häntä sijaistaa toinen henkilö. Tällöin sijainen voi etukäteen tutustua asiakkaaseen kirjausten kautta ja tuntumaa asiakaskohdeestaan. Mietinkin, millä tavalla sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmät keskusteleivat toisiensa kanssa. Voiko terveyskeskuslääkäri katsoa potilaan arkea kuvaavaa tietoa sosiaalipuolen järjestelmästä tai voiko asumisohjaaja tarkastaa esimerkiksi laboratoriovastauksia koskevia asioita terveydenhuollon järjestelmästä? Mielestäni näin kuuluu olla asiakkaan asioiden hoitamisen sujuvuuden takia.

Tulevaisuus tuo haasteita asumisohjauksen sisältöön. Digitaalisten osaamista vaaditaan nyky-yhteiskunnassa yhä enemmän. Jatkotutkimuksia aiheesta voi olla digitaalisuus ja sähköiset menetelmät kotiasumisohjauksen tukena. Mietin, voisiko digitaalisten ohjeistusta sisällyttää kotiasumisohjaukseen. Digitaaliset menetelmät ja vaihtoehtoiset kommunikaatiokeinot osana jokapäiväistä arkea kuuluvat myös kehitysvammaisen asiakkaan itsenäiseen arkeen. Tämä

vaatii kotiasumisohjaajien ja muiden asiakkaan kanssa toimivien tahojen digitaitojen päivittämistä. Digitaitojen osaaminen voi auttaa sosiaalisten kontaktien yhteydenpidossa esimerkiksi vallitsevan Covid-19-pandemian aikana, kun henkilökohtaisia vierailuja ei suositella.

Jatkotutkimuksen aihe voi olla myös kehitysvammaisten yksinäisyyden lievittäminen. Kehitysvammaisten itsenäisesti asuvien tuetussa asumismuodossa asuvien määrän lisääntyessä, tutkimuksen aihe, miten kehitysvammaisen osallisuus toteutuu lähiympäristössä ja yhteiskunnassa ja millä tavalla hän pääsee osalliseksi päätöksenteosta, voi olla hyvin ajankohtainen.

Kuka tahansa ei voi mielestäni voi tehdä vastuullista kotiasumisohjaajan työtä. Kotiasumisohjaajan on oltava empaattinen ja luotettava sekä helposti lähestyttävä. Hänen on kyettävä toimimaan eettisesti oikein ja osattava toimia osana moniammatillista yhteistyöverkostoa asiakkaan asioissa.

Aineiston perusteella voidaan päätellä, että kotiasumisohjaajan taitovaatimuksina on tietämys kehitysvamma-alasta opintojen ja työkokemuksen kautta joko toisen asteen tai ammattikorkeakoulutasoisten opintojen tasoisesti. Lähihoitaja- tai sosionomikoulutus puoltavat paikkaansa kotiasumisohjaajan työssä. Koulutus tuo tietopohjan käytäntöön ja esimerkiksi kehitysvammaisen henkilön kohtaaminen ja tietoisuus kehitysvammasta voi opitun teoriataustan pohjalta olla sujuvampaa.

Kotiasumisohjaajien on tärkeää päivittää ammattitaitoaan asumisohjaukseen liittyvien kurssien kautta. Yhteiskunnassa olevat sosiaaliset ongelmat, mielenterveys- ja päihdeongelmat koskettavat yhä laajemmin myös kehitysvammaisia itsenäisesti asuvia asiakkaita. Näihin asioihin kotiasumisohjaajien tulisi saada lisäkoulutusta. Kotiasumisohjaajan on tiedettävä myös sosiaalialan etuuksista ja palvelujärjestelmistä.

Mielestäni sosionomin koulutus, joka sisältää muun muassa laajasti teoretietoa sekä psykososiaalisia ja toiminnallisia että luovia menetelmiä, on eduksi kehitysvammaisten ohjaustyössä. Sosionomikoulutus antaa laajat mahdollisuudet toteuttaa ohjaustyötä monessa eri muodossa sekä kehitysvamma-alalla että muilla sektoreilla.

Opinnäytetyö voi toimia tukena pohdittaessa asumisohjauksen työn sisällön suuntaviivoja. Asumisohjauksen tulevaisuusnäkökulmaa voidaan miettiä ottamalla asiakkaat, heidän

omaisensa ja kotiasumisohjaajaan mukaan päätöksentekoa valmisteleviin yhteisraateihin. Tämä lisää asiakasosallisuutta ja kuuluvuutta. Asiakkaat ovat parhaita asiantuntijoita heitä koskevissa asioissa (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 36). Tyytyväisyys on asia, joka kuuluu kaikkien opinnäytetyöhön osallistuneiden kehitysvammaisten asiakkaiden kertomuksista. Kotiasumisohjaus tukee kehitysvammaisen pärjäämistä arjessaan. Oman kodin ja kotiasumisohjauksen merkitys kehitysvammaiselle asiakkaalle on tärkeä. Tähän loppuun laitan erään asiakkaan toteamuksen kotiasumisohjauksesta ja oman kodin merkityksestä.

Tottahan mulla tää usein käy ihmiset – aamuun ja ehtoon, yöt oon nukuksis. Monta kertaa on jouduttu muuttamaan... nyt ei enää tartte muuttaa, saa olla täs.

LÄHTEET

- #Kotimatalla-hanke. 2020. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). [Verkkosivu]. [Viitattu 21.2.2021]. Saatavana: <https://www.ara.fi/fi-FI/Ohjelmat/kotimatalla>
- Aalto, T. Malkki, H. & Hämäläinen, R. 2009. Minä muutan. Asumisvalmennuksen tehtäväkansi asiakkaalle. Kuopio. Savon vammaisasuntosäätiö.
- Aaltonen, S. 2018. Näkökulmia kehitysvammaisuuteen. [Video]. Vernerinet TV. [Viitattu 17.1.2021]. Saatavana: https://www.youtube.com/watch?v=YughJCUdP7Q&feature=emb_title
- Aspa: hakusana asumisvalmennus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. ARA. [Viitattu: 1.2.2021]. Saatavana: <https://www.aspa.fi/muut-palvelut/asumisvalmennus/#5e13169d>
- Asumispalvelut ja asunnon muutostyöt. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. STM. [Viitattu: 1.2.2021]. Saatavana: <https://stm.fi/asumispalvelut-asunnon-muutostyot>
- Bigby, C., Bould, E & Beadle-Brown, J. 2017. Journal of Conundrums of supported living: The experiences of people with intellectual disability. 42(4), 309–319. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 28.1.2021]. Saatavana: DOI: [10.3109 / 13668250.2016.1253051](https://doi.org/10.3109/13668250.2016.1253051)
- Eettiset periaatteet ja tietosuojat. [Verkkosivu]. Turun yliopisto. [Viitattu 2.4.2021]. Saatavana: <https://sites.utu.fi/smak/fi/eettiset-periaatteet-ja-tietosuojat/>
- Ekmark, M. 2011. Omaa kotia kohti. Tampere. Kehitysvammaisten Tukiliitto.
- Heikkinen, A. (toim.) 2017. Arki, arvot ja etiikka. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.
- Helminen, J. (toim.). 2016. Sosiaaliohjaus – lähtökohtia ja käytäntöjä. Helsinki: Edita
- Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.). Hyvinvoinnin uusi politiikka: johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2018. Tutki ja kirjoita. 22. painos. Helsinki: Tammi.
- Huttunen, M. 2018. Älyllinen kehitysvammaisuus. Lääkärikirja Duodecim. [Verkkosivu]. [Viitattu 14.3.2021]. Saatavana: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00556

- Hämäläinen, R. Malkki, H. & Aalto, T. 2009. Muutossa tukena. Asumisvalmennuksen käsikirja työntekijälle. Kuopio. Savon vammaisasuntosäätiö.
- ICF:n eettiset ohjeet. 2020. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus/icfn-eettiset-ohjeet>
- ICF-luokituksen rakenne. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 24.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus/icf-luokituksen-rakenne>
- Itsemääräämisoikeuden tukeminen. 2021. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 24.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen>
- JIK. 2021. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.1.2021]. Saatavana: https://www.jikky.fi/fi-les/7036/JIK_TA_2021_TS2022_TS2023_lopullinen.pdf
- Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2011. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi 2007.
- Järjestöjen sosiaaliturvaopas. 2021. Kehitysvammaisten erityishuolto. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://sosiaaliturvaopas.fi/asuminen/#49>
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- KAP-palvelut eli kotiin annettavat palvelut. [Verkkosivu]. Suupohjan LLKY. [Viitattu 7.3.2021]. Saatavana: <http://www.llky.fi/fi/palvelut/sosiaalipalvelut/vammaispalvelut/kehitysvamma-palvelut/tukipalvelut.link>
- Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. (170) Vammaistyön käsikirja. Helsinki. Sanoma Pro.
- Karinen, R., Laitinen, L., Noro, K., Ekholm, E. & Tuokkola, K. 2016. Yksilölliseen ja monimuotoiseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman arviointi asumisratkaisujen osalta. Ympäristöministeriön raportteja 18/2016. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74911/YMra18_2016.pdf
- Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. 5. uudistettu painos. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro.
- Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. 2021. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.2.2021]. Saatavana: <https://kvps.fi/kehittaminen/elamanmuutos/muuttovalmennus/>
- Kehitysvammaliitto. 2015. Mikä on kehitysvamma? [Video]. [Viitattu 29.1.2021]. Saatavana: <https://www.youtube.com/watch?v=NmXDHFes3Lg>

- Kehitysvammaliitto. 2016. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.1.2021]. Saatavana: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/asuminen/>
- Kela 16.12.20. Päivitetty 1.1.2021. Asumisen tuet. Määrä ja maksaminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://www.kela.fi/asumisen-tuet-maara-ja-maksaminen?inheritRedirect=true>
- Kivinummi, J. & Alatupa, S. 2016. Kun ei suju. Selviytymisopas haastaviin asiakastilanteisiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kymsote. 2019. Kehitysvammaisten tuettu asuminen. 2019.[Verkkosivu] Kymsote. Liite nro 1c. Hallitus 23.8.2019 [Viitattu 21.2.2021]. Saatavana: <https://www.kymsote.fi/media/Liite-nro-1c-hallitus-23-8-2019-Palvelukuvaus-Kehitysvammaisten-tehostettu-palvelu-asuminen.pdf?context=bWFzdGVy-fHBkZi1hdHRhY2htZW50c3wxMDUxOTg3fGFwcGxpY2F0aW9uL3BkZn-xoY2YvaDE0Lzq4Mzg1MDM2Mjg4MzAvTGlpdGUqbnJvID-FjX2hhbGxpHVzXyAyM184XzlwMTIfUGFsdmVsdWt1dmF1cyBLZW9pdHlzdMFT-bWFpc3RlbiB0ZW9vc3RldHR1IHhkbHJlbHVhc3VtaW5lbi5wZGZ8N2U1NzAz-MzcwZWMyNmI4ZTRINDE3MTM4NzZjOTFiMWFIMGRiNzVjZTEyYjFjNT-NmZjU2NzljOGM0M2MyMWM0Zg>
- L 519/1977. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta.
- L 380/1987. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.
- L 734/1992. Laki sosiaali- ja terveyshuollon asiakasmaksuista.
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.
- Muuttovalmennus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Vernerinet.net. [Viitattu 16.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/muuttovalmennusmiettinen>
- Lääketeollinen näkökulma. Ei päiväystä. Päivitetty 16.9.2020. [Verkkosivu]. Vernerinet.net [Viitattu 13.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>
- Muuttovalmennus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Vernerinet.net. [Viitattu 12.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/muuttovalmennus>
- Niemelä, M. & Brandt, K. 2011. Kehitysvammaapalvelut ilman keskuslaitosta? Esimerkkejä Etevan kehittämistyöstä. Uusi ajattelu ja ymmärrys kehitysvammaisten kansalaisten asumisesta teoksessa Ripatti, M. 2011. Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.2.2021]. Saatavana: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Näkki, P. & Sayed, T. 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Helsinki: Edita.

- Olsson, H. & Sörensen, S. 2001. Forskningsprocessen. Stockholm. Liber.
- Oma ovi, oma tuki. 2008. Asumispalvelusäätiö, ASPA, Autismi- ja Aspergerliitto ry, Helsingin Kehitysvammaatuki 57 ry, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, Kehitysvammaliitto.
- Opinto-opas. [Verkkosivu]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 20.4.2021]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/79>
- Oppiminen. 2016. [Verkkosivu]. Kehitysvammaliitto. [Viitattu 28.1.2021]. Saatavana: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/oppiminen/>
- Osallisuuden edistäminen. 2020. Päivitetty 29.10.2020. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>
- Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. 2021. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Päivitetty. 22.9.2020. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>
- Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin. [Verkkosivu]. Soste, Suomen sosiaali- ja terveys ry. 2018. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://www.soste.fi/kansalaisyhteiskunta/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>
- Papunet. 2021. Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen. [Verkkosivu]. [Viitattu 14.1.2021]. Saatavana: <https://papunet.net/materiaalia/paivaohjelma>
- Puranen, T. & Marjamäki, K. 2009. Omaan kotiin – Muutto-opas sinulle. Tampere: Kehitysvammaisten Palvelusäätiö.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki. Gaudeamus
- Riskumäki-Mäenpää, R-L. 2020, 2021. Haastattelut.
- Räty, T. 2017. Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Viides uusittu laitos. Helsinki: Kynnys.
- Sanasto. 2021. Päivitetty: 22.10.2014. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 1.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus/sanasto>

- Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto. 2019. Palveluihin, palveluprosesseihin ja asiakastietoihin liittyviä käsitteitä. Versio 5.0. – korjattu. [Verkkosivu]. THL. [Viitattu 18.1.2021] Saatavana: https://thl.fi/documents/920442/2920708/sosiaalialan_tiedonhallinnan_sanasto_versio_5-0_korjattu.pdf/325fdce8-9a7d-4f5c-96b7-d4690743b80f
- Sosiaalinen näkökulma. Ei päiväystä. Päivitetty 2018. [Verkkosivu]. Vernerinet.net. [Viitattu 14.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 14.1.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2>
- Sosiaaliturvaopas. 2020b. Sosiaalihuoltolain mukainen liikkumisen tuki. Järjestöjen sosiaaliturvaopas. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://sosiaaliturvaopas.fi/liikkuminen/#331>
- Sosiaaliturvaopas 2020a. Vammaispalvelut ja muut sosiaalihuollon palvelut. [Verkkosivu]. Kehitysvammaisten Tukiliitto. [Viitattu: 24.1.2021]. Saatavana: https://storage.googleapis.com/tukiliitto-production/2020/01/tukiliiton_sosiaaliturvaopas_2020.pdf
- Suomen YK-liitto. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf
- Teittinen, A. (toim.) 2010. Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki. Palmenia Helsinki University Press.
- Terveyskylä. Kehitysvammaisuus. Päivitetty: 31.10.2017. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://www.terveyskyla.fi/lastentalo/tietoa-lasten-sairauksista/kehitykselliset-poikkeavuudet-ja-oppimisvaikeudet/kehitysvammaisuus>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL. 2021). Asuminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 17.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen#asumispalvelut>
- THL. 2021. Mitä on itsemääräämisoikeus? Päivitetty 5.6.2020. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.4.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaramisoikeuden-tukeminen>.
- Tietoa kehitysvammasta. 2017. [Verkkosivu]. Kehitysvammaisten Tukiliitto. [Viitattu 29.1.2021]. Saatavana: <https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/>
- Toimintakyvyn näkökulma. Ei päiväystä. Päivitetty 4.9.2017. [Verkkosivu]. Vernerinet.net. [Viitattu 15.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>

Tukea toimeentuloon. 2017. [Verkkosivu]. Kehitysvammaisten Tukiliitto. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/tukeatoimeentuloon/>

Vammaispalveluhanke Kaste. 2013. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vernerinet.2020a. Mitä kehitysvammaisuus on? [Verkkosivu]. [Viitattu 12.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

Vesala, H. 2020. Julkaisematon käsikirjoitus. Vernerinet. Mitä kehitysvammaisuus on? Päivitetty 16.9.2020. [Verkkosivu]. [Viitattu 17.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

WHO. 2021. International Classification of Functioning, Disability and Health. (ICF). [Verkkosivu]. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje kotiasumisen ohjaajille Kurikassa

Liite 2. Saatekirje kotiasumisohjauksen asiakkaille

Liite 3. Haastattelusuostumus

Liite 4. Haastattelun tukisanat

Liite 5. Tukikysymyslista asiakkaille

Liite 6. Tukikysymyslista kotiasumisohjaajille

Liite 1. Saatekirje kotiasumisen ohjaajille Kurikassa

Hyvä kotiasumisenohjaaja

Teen opinnäytetyötä kotiasumisenohjauksesta sosionomiopintoihin liittyen. Opinnäytetyöni on hyväksytty JIK:ssä.

Haastattelisin mielelläni sinua kotiasumisohjauksen sisällöstä.

Tutkimukseen haastattelen myös kotiasumisohjauksen asiakkaita.

Toivon, että löydät aikaa haastatteluun.

Otathan yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse, että voimme sovitella tapaamisaikaa, kiitos.

Syysterveisin

Marita Rintala

Liite 2. Saatekirje kotiasumishjauksen asiakkaille

Hei!

Teen tutkimusta kotiasumisen ohjauksesta.

Saat tukea asumiseen ja siitä haluaisin sinua haastatella.

Sinun luonasi käy kotiasumisenohjaaja ja haluaisin tietää:

- ☉ Millaista tukea saat, kun ohjaaja tulee sinun luoksesi?
- ☉ Millaista tukea haluaisit saada?

Toivon, että voin haastatella sinua omassa kodissasi.

Opiskelen sosionomiksi Seinäjoen ammattikorkeakoulussa ja haastattelu kuuluu opinnäytetyön tekemiseen.

Vastauksesi ovat arvokkaita ja tulevat vain opinnäytetyön käyttöön. Nimesi ei tule missään vaiheessa kenenkään tietoon.

Nähdäänhän pian,

Syysterveisin

Marita Rintala

Liite 3. Haastattelusuostumus

HAASTATTELUSUOSTUMUS

Tällä lomakkeella sinulta kysytään suostumusta osallistua opinnäytetyön haastatteluun.

Opinnäytetyö liittyy Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomi-opintoihin.

Suostumusta tarvitaan opinnäytetyöhön, jonka avulla selvitetään, mitä kotiasumisohjaus merkitsee kehitysvammaisille asiakkaille. Opinnäytetyöhön haastatellaan myös kotiasumisohjaajia.

Opinnäytetyö tulee JIK ky:n käyttöön ja se voidaan kokonaisuudessaan tai joiltain osin julkaista Theseuksessa, joka on ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden julkaisupaikka verkossa.

Haastattelun on hyvä tapahtua sinun kotonasi, omassa elinympäristössäsi. Sinun nimesi ja osoitteesi tulevat vain tutkijalle käyttöön haastattelutilannetta varten.

Kysymysten vastaukset eivät tule kenenkään muun tietoon eikä niitä voida yhdistää sinuun.

Haastattelu nauhoitetaan ja muutetaan tekstiksi.

Sinun vastauksesi ovat osa opinnäytetyön tietomateriaalia.

Kun opinnäytetyö on valmis, kaikki nauhoitteet, tekstit, sinua koskevat nimi- ja osoitetiedot, jotka haastattelujen kautta on saatu, hävitetään.

Opinnäytetyön haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja voit halutessani kieltäytyä siitä.

Olen ymmärtänyt suostumuslomakkeen sisällön.

Annan luvan haastatteluun.

Paikka: _____ Päivämäärä: _____

Allekirjoitus: _____

Lisätietoja: Marita Rintala, sosionomiopiskelija Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Liite 4. Haastattelun tukisanat

Haastattelun tukisanat

Asuminen	Kotiasumis- ohjaajan käynnit	Käyntien merkitys asiakkaalle	Työaika	Uusien asioiden oppiminen	Muut tuki- palvelut
kenen kanssa?	Toiminta	asiointi kauppa pankki sos.toimi terv.keskus	toiveet	ruuanlaitto	siivous
aika	vaihtuvuus	yhdessäolo	tapahtumat	siisteys	muu mikä?
oman kodin merkitys	työntekijöiden pysyvyys	yhteinen te- keminen		kauppa- asiointi	
parasta omassa ko- dissa asumi- sessa?	tehtävät	muuta?		aika/kello	
Yksin asumi- sen huonot puolet	vuorovaikutus	osallisuus sosiaalinen toiminta		pyykkäys	

Liite 5. Tukikysymyslista asiakkaille

Tukikysymyslista asiakkaille

Vastaukset nauhoitetaan ja litteroidaan

1. Asutko yksin? /kerro omin sanoin asumisestasi.
2. Kerro omin sanoin, mitä kotiasumisohjaajan (ohjaajan nimi, toistuu jokaisessa kysymyksessä) käynnillä tapahtuu?
3. Kuinka usein kotiasumisohjaaja käy luonasi?
4. Mitä kotiasumisohjaajan käynti sinulle merkitsee?
5. Mikä on parasta, kun kotiasumisohjaaja tulee sinun luoksesi?
6. Oletko tyytyväinen siihen, että kotiasumisohjaaja käy päivällä sinun luonasi?
7. Mitä muuta haluaisit kotiasumisohjaajan kanssa tehdä?
8. Millaisia uusia asioita olet oppinut kotiasumisohjaajalta?
9. Mitä muuta haluat kertoa kotiasumisohjauksesta?

Liite 6. Tukikysymyslista kotiasumisohjaajille

Tukikysymyslista kotiasumisohjaajille

Vastaukset nauhoitetaan ja litteroidaan.

1. Millä ammattinimikkeellä teet kotiasumisohjausta?
  2. Mikä on koulutuksesi?
  3. Kerro omin sanoin: mitä työhösi sisältyy?
  4. Millainen on työaikasi?
  5. Kerro omin sanoin: miten asiakkaasi toiveet ja toiminta kohtaavat toisensa?
  6. Millaisia hyviä puolia koet työssäsi? (esimerkki)
  7. Millaisia haasteellisia puolia työsi sisältää? (esimerkki)
  8. Millaisia ominaisuuksia kotiasumisohjaajalta mielestäsi vaaditaan?
  9. Miten haluaisit kehittää kotiasumisohjaajan työnkuvaa?
  10. Mitä työsi merkitsee asiakkaan osallisuudelle
  11. Mitä muuta haluat sanoa?
-